

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

2013

Veronika Solfronková

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**Co je Evropa? Reflexe současnosti v díle
Václava Bělohradského a Karla Kosíka**

Veronika Solfronková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Evropská kulturní studia

Diplomová práce

**Co je Evropa? Reflexe současnosti v díle
Václava Bělohradského a Karla Kosíka**

Veronika Solfronková

Vedoucí práce:

Mgr. Daniela Blahutková, Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Poděkování

Ráda bych poděkovala Mgr. Daniele Blahutkové, Ph.d., za odborné vedení, vynikající konzultační pomoc a cennou kritiku během zpracování diplomové práce.

Děkuji své rodině za psychickou podporu a ochotu naslouchat.

OBSAH

1 ÚVOD	1
1.1 Cíl diplomové práce	1
2 ŽIVOT A DÍLO	3
2.1 Václav Bělohradský	3
2.1.1 Život	3
2.1.2 Studia	5
2.1.3 Emigrace	6
2.1.4 Bělohradský dnes	9
2.2 Karel Kosík	11
2.2.1 Život	11
2.2.2 Studia	11
2.2.3 Zaměstnání	12
2.2.4 Dílo	13
2.2.5 Filozofická východiska Kosíkovy tvorby	14
3 EVROPA JAKO HISTORICKO-POLITICKÝ REGION.....	18
3.1 Politická reflexe současnosti v díle Václava Bělohradského a Karla Kosíka.....	18
3.1.1 Téma demokracie	21
3.1.2 Téma kapitalismu	25
3.1.3 Téma svobody	27
3.1.4 Téma totalitarismu	29
3.1.5 Téma války a míru	31
3.2 Ekonomická reflexe současnosti	35
3.2.1 Trh a hodnoty	38
3.3 Dějinná reflexe současnosti	39

4	EVROPA JAKO KULTURNÍ REGION.....	45
4.1	Téma multikulturalismu.....	46
4.2	Sociálně–kulturní témata	48
5	EVROPSKÉ MYŠLENÍ PROSTŘEDNICTVÍM LITERÁRNÍCH MOTIVŮ V DÍLE KOSÍKA A BĚLOHRADSKÉHO	50
5.1	Kosík a Kafka	50
5.2	Bělohradský a Kafka.....	53
5.3	Bělohradský, Kosík a reflexe Haškova díla	55
5.4	O Kafkovi a Haškovi	59
6	SHRNUTÍ.....	62
7	ZÁVĚR	70
8	SEZNAM LITERATURY	72
8.1	Primární literatura	72
8.2	Sekundární literatura	73
8.3	Internetové zdroje	74
9	RESUMÉ	76

1 ÚVOD

1.1 Cíl diplomové práce

Předkládaná diplomová práce si klade za cíl představit filozofický odkaz dvou významných myslitelů, kteří svými úvahami o Evropě 20. století reflektují zásadní témata a problémy současnosti. Těmito filozofy, kteří se změnám ve společnosti, jejich příčinám i důsledkům teoreticky věnovali, byl Karel Kosík a dodnes jím je Václav Bělohradský. Filozofie obou těchto myslitelů je pestrobarevná, i když v řadě témat jsou patrné kontrasty a názorové odlišnosti.

V diplomové práci je mou snahou přehledně ukázat způsob a hlavní témata Bělohradského a Kosíkova myšlení o Evropě, evropské tradici a krizových jevech, které jsou reflektovány v jejich úvahách o současnosti.

Václav Bělohradský i Karel Kosík ve svých filozofických úvahách sledují tendence vývoje soudobé společnosti, což je pro mne jedním z klíčových důvodů ke komparaci jejich díla a myšlenek. Kritičnost, která se u obou myslitelů objevuje je podněcující a inspirující, což je další z důvodů proč se domnívám, že porovnání jejich tvorby je smysluplné a zajímavé. Stejně jako fakt, že oba jsou nepřehlédnutelnými osobnostmi soudobého českého filozofického myšlení a jejich úvahy propojují myšlení české s problematikou evropskou a více či méně i otázkami celosvětovými. Oba se zabývají obdobnými fenomény a společenskými tématy současné Evropy.

Pokusím se ozřejmit, na jaké okolnosti a společenské a duchovní problémy se snaží Kosík i Bělohradský prostřednictvím svých úvah poukázat. Dále mne bude zajímat, co bylo příčinou a co cílem takového uvažování, co svým filozofováním sledovali a na co chtěli upozornit.

Zároveň je pro mne jedním z hlavních záměrů práce najít společné styčné body těchto dvou filozofů a naopak hledat kontrasty v jejich díle.

V úvodu práce budu nutně vycházet z širšího kontextu života a filozofického vývoje každého z nich, především se zaměřím na formující vlivy v jednotlivých životních obdobích.

Klíčová část diplomové práce bude rozdělena na tři části, z nichž první bude zaměřena na témata týkající se reflexe historických, politických a hospodářských, případně ekonomických poměrů v Evropě 20.–21. století. Zaměřím se na témata, o kterých Bělohradský i Kosík velice často uvažují. Například se budu věnovat problematice demokracie, totalitarismu, kapitalismu, zkušenosti války či ekonomickým dopadům na společnost, jimiž se filozofové mimo jiné zabývají.

Druhý tematický okruh bude sledovat evropské myšlení v díle Bělohradského a Kosíka z pohledu kulturního. Zde se budu věnovat důležitým životním motivům současného člověka, multikulturalismu, úloze vzdělanosti a dalším tématům zaměřeným na tuto problematiku, tak jak o nich Bělohradský a Kosík ve svých dílech pojednávají.

Ve třetí části se budu soustředit na literární funkční typy příznačné pro evropského člověka 20.–21. století, kterých oba filozofové často využívají k prezentaci svých myšlenek a názorů na Evropu a evropské myšlení.

Závěrem se pokusím o srovnání myšlenek obou filozofů. Budu hledat nejen rozdíly, kontrasty a styčné body, ale především bude mou snahou shrnout nejdůležitější myšlenky týkající se sociálních, duchovních i kulturních problémů současné Evropy, na které se Karel Kosík i Václav Bělohradský ve svých knihách zaměřují.

2 ŽIVOT A DÍLO

2.1 Václav Bělohradský

2.1.1 Život

Václav Bělohradský se narodil 17. 1. 1944 v Praze.¹ Za krajinu svého dětství považuje Žižkov, kde žil v Kubelíkově ulici od svých pěti let. S rodiči se do této části přestěhovali z Vinohrad, které vnímal jako oblast ukazující, že „*pražský úřednicko-podnikatelský novoestablišment se na začátku století domohl důstojného blahobytu*“.² Vinohrady považuje za místo s konformistickým duchem a naopak Žižkov za místo, kde je patrný vzdor a duch proletářství.

Otec Václava Bělohradského se přestěhoval z venkova do Prahy, která ovšem nebyla místem, kam by patřil, a v hloubi duše zůstal venkovánem.³ Otec byl zaměstnán v pivovaru Staropramen jako účetní, jeho touhou bylo ovšem osamostatnit se a otevřít si daňovou poradnu. Vše ale dopadlo jinak a „*tátovy životní plány sice odvál únorový vítr, nicméně do začátku padesátých let měl ještě nějaké klienty, po sobotách a nedělích je navštěvoval a mě bral s sebou*“.⁴ Je zřejmé, že právě setkávání s těmito lidmi mělo na další vývoj a směr myšlení Václava Bělohradského jako dítěte silný vliv. Poslouchal zážitky o životě v koncentračním táboře, o vzájemném setkávání různých národů, lidí, jež byli vězněni, a ocitli se tak v mezní životní situaci. Již v této době tzv. *vítězného února* vnímal, jak byli jejich rodinní přátelé ponižováni, docházelo k znárodňování jejich podniků a vyvlastňování bytů.

I přes všechny okolnosti doby vzpomíná Václav Bělohradský na místo svého dětství s láskou. Žižkov je pro něj místo jeho dětství

¹ Tomeš, J. *Český biografický slovník XX. století I. A-J*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1999. s. 73.

² Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 353.

³ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 354.

⁴ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 353.

a dospívání, kde měl možnost být členem kolektivu, jenž byl složen ze silných válečných ročníků. Party, na které v této souvislosti vzpomíná, měly své vůdce, a právě tyto charismatické osobnosti jsou objektem zájmu pro Václava Bělohradského dodnes.⁵

Počátkem šedesátých let, v období dospívání, se hodně obracel k minulosti, rád navštěvoval antikvariáty, které byly útočištěm jemu i dalším studentům toužícím po informacích. Sám o tomto období píše, že *„komunismus byl takový buldozer, který za sebou nechal mezery, podchody a skrýše. V nich se odehrávalo to podstatné pro naši existenci, tam přežilo vědomí kulturní kontinuity a elementární lidské důstojnosti“*.⁶ A právě tyto mezery byly místem setkávání lidí, kteří v meziprostoru žili, a jejich vzpomínky byly zdrojem informací o době minulé.

Po studiích, která jsou následně podrobněji zmapována, v letech 1973–1989 působil na univerzitě v Janově jako profesor sociologie, během této doby spolupracoval s českými exilovými časopisy a českým disentem. Od roku 1990 je profesorem politické sociologie na univerzitě v Terstu a zároveň působí v Praze na Fakultě sociálních věd UK.⁷

Bělohradského životní zkušenosti se promítají ve výkladu tématu týkajícího se Evropy, právě v Itálii totiž byl o střední Evropu vždy živý zájem, protože významná část severní Itálie je kusem střední Evropy – Terst, Udine, Trident, Gorizia. Václav Bělohradský považuje Itálii za tu nejrozmanitější zemi v Evropě. Během svého života se již evropskému tématu věnoval v řadě textů či esejů. Právě tuto literární formu prezentace Bělohradský velmi rád využívá. Pravděpodobně i z toho důvodu, že zde není žádné téma vyloučeno a vše lze vzájemně propojit.

Často vzpomíná na Milana Kunderu, který také *„svým vtipným bojem o odpovídající historický kontext svého díla, tedy o svou*

⁵ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 354.

⁶ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 355.

⁷ Tomeš, J. *Český biografický slovník XX. století I. A–J*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1999. s. 73.

„středoevropskost“, velmi ve světě posílil zájem o středoevropskou kulturu“.⁸

V současnosti žije Václav Bělohradský střídavě v Itálii, konkrétně pracuje v Terstu a bydlí v Gorizii, ve městě, kterým prochází italsko-slovinská hranice, a v České republice, publikuje též ve Velké Británii, USA i Kanadě.⁹

Filozofický, sociologický i kulturní záběr profesora Bělohradského je velmi široký, své myšlenky prezentuje jednak prostřednictvím knih, článků, ale i vystoupením v televizních či rozhlasových debatách, jejichž bývá hostem.

2.1.2 Studia

V letech 1962–1967 vystudoval Václav Bělohradský obor čeština, historie a filozofie na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze.¹⁰

Zde se setkal s významným učitelem, který byl jeho vzorem a inspirací, Janem Patočkou. Tento filozof učil své studenty jednak filozoficky vidět a také filozoficky myslet. Bělohradský na něj vzpomíná, jako na muže, který i přes svůj věk byl velmi současný. „Bylo mu tenkrát už šedesát, ale pro nás byl velmi moderní, protože byl pevným článkem dlouhého řetězu textů a myšlenek evropské vzdělanosti, který byl u nás zpřetrhán a zpřeházen.“¹¹ Často také svými tématy na Jana Patočku navazuje, například v knize Společnost nevolnosti.¹²

V letech 1965–1967 se naskytla možnost cestovat do zahraničí a studovat i v cizině. Na Západě byla však studentská generace zcela

⁸ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 360.

⁹ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 363.

¹⁰ Tomeš, J. *Český biografický slovník XX. století I. A–J*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1999. s. 73.

¹¹ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 355.

¹² Patočkovy teze zde připomíná například v kapitole „O vyvratitelnosti světa“, kde vykládá Patočkovu myšlenku o podstatě moderní společnosti, ale nachází u něj také například téma války, když píše o eseji *Války dvacátého století a dvacáté století jako válka*.

odlišná, a ukázalo se, že jí mladý student Václav Bělohradský nerozumí. Cítil u nich touhu po světové revoluci spojenou s revolučním opojením. *„Lidé ztratili trpělivost, kterou čerpali z víry v ideologie. Ty po nás chtějí, abychom považovali horší dnešek za nutnou okliku na cestě k lepšímu zítřku, který budujeme ‚svou prací‘, tou ‚matkou pokroku‘. Tahle ukolébavka začala znít mladým uším odporně, cítili, že je třeba udělat pro nápravu světa něco hned. ... Ten moment osvobozující netrpělivosti byl pro mne dlouho přehlušen lyrickými revolučními frázemi, které jsem nenáviděl.“*¹³

V letech 1968–1970 působil na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy jako vědecký aspirant na katedře filozofie, kde obhájil roku 1969 rigorózní práci o markýzi de Sade. V Itálii se začal věnovat studiu politické sociologie, zabýval se interpretativní či hermeneutickou sociologií, k čemuž ho vedlo zjištění, jak silně vnímá závislost idejí na skupinách. K tomu se váže i to, že začal obdivovat důslednou interpretaci idejí a politických postojů, se kterými se setkával u Milana Kundery.¹⁴

2.1.3 Emigrace

Možnost vyjet do zahraničí využil už poprvé roku 1965, kdy se skupinou studentů a profesorem Sobotkou vycestoval do Vídně. Zde se naskytla možnost intelektuálního srovnání obou prostředí. Bělohradský si uvědomil, že Praha se mu jeví daleko živější než Vídeň. Bylo to z toho důvodu, že zde vládl jistý zmatek a zároveň různorodost prezentovaných myšlenek, jež se dala sledovat jednak mezi lidmi, tak změny plynoucí v čase.¹⁵ Ale především zde získal informace o možnosti stipendia v Itálii, o které požádal a také mu bylo uděleno.

¹³ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 356.

¹⁴ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 359.

¹⁵ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 357.

Do Itálie odjel v lednu 1966 na tříměsíční studijní pobyt do Janova, kde se nejen naučil italsky, ale především získal řadu velmi užitečných přátel, kteří mu v srpnu 1968 nabídli pomocnou ruku, což využil a počátkem roku 1970 odjel na univerzitou schválenou služební cestu do Itálie, kde ovšem definitivně zůstal. Ocitl se však v zemi uprostřed studentských bouří, které přecházely v terorismus, řada lidí zde byla i fyzicky napadána. Jak sám Bělohradský uvádí, občané Itálie byli vlnou masového terorismu otřeseni. Na neústupné násilí, s kterým se zde setkávali, nebyli vzhledem k dějinám plných kompromisů, zvyklí.¹⁶

Zde v Itálii prožíval období hlubokého nedorozumění s italskými vrstevníky, ovládali jej, jak sám uvádí, pocity a postoje, které označuje jako „*pražský existencialismus*“. *„Hluboké nedorozumění s mými italskými vrstevníky mě hodně mátklo, cítil jsem se tehdy dvojnásobně emigrantem – emigrantem z Československa a ze své generace. Nejvíce mě šokovalo jejich pohrdání naší zkušeností, ale ono to vlastně bylo vzájemné – my pro tu jejich zkušenost také neměli příliš smyslu, byli pro nás ‚rozmazenými dětmi hojnosti a svobody‘, což bylo také kruté nepochopení.“*¹⁷ V Itálii byla ekonomická krize, velká inflace, což se odrazilo i v rodinných poměrech. Sám uvádí, že do poloviny roku 1977, než jeho manželka získala slušně finančně ohodnocenou práci, žili ve velké bídě. K výraznějšímu zlepšení došlo až roku 1981, kdy byly upraveny profesorské platy, čímž se rodinná ekonomická situace konečně zlepšila.¹⁸

Emigrace nebyla náročná pouze z ekonomického hlediska, ale sám přiznává, že přestože mu bylo v době, kdy v Itálii zůstal, dvaadvacet let, stane se v takové situaci člověk znovu dítětem. Jazyková bariéra byla značnou překážkou i v běžných činnostech, jako je nakupování, objednávání jídla v restauraci a jiných obvyklých záležitostech.

¹⁶ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 357-358.

¹⁷ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 358.

¹⁸ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 359.

Bělohradský v té době pociťoval i jistý výsměch u ostatních lidí, kteří zde byli doma. Setkával se s nepochopením, což vedlo k tomu, že se zde cítit stále jako cizinec.¹⁹

Na druhou stranu ve svých vzpomínkách oceňuje, že v Janově nebyli další Češi, nebyl tak sveden na cestu žít v umělém světě spoluemigrantů, kde by vznikla sice krátkodobá solidarita, jež by mu pomohla překlenout snadněji náročné období zvykání si na nový jazyk, novou kulturu i nové prostředí, ovšem z dlouhodobého hlediska by mu víceméně uškodila, protože v takovém prostředí člověk ztratí schopnost rozlišit mezi umělým světem emigrace a reálným světem kolem. Sám emigraci nazývá frustrující zkušeností, která přináší člověku velké problémy, vzhledem k tomu, že po návratu do Čech mají mnozí najednou potíže s reálným českým světem.²⁰

V emigraci jej provázela i obava, že se již nesetká s přáteli, na kterých byl, jak uvádí, psychicky závislý. *„Trvalo dlouho, než jsem to zvládl, a myslím, že jsem několikrát riskoval, že to nepřežiji. Zachránila mne moje extrovertnost a to, že jsem univerzitní zvířátko, které se cítí doma v univerzitní posluchárně či knihovně kdekoli na světě.“*²¹

Měl v plánu se vrátit, ovšem informace, které dostával od svých věrných přátel o tom, jaká situace v Čechách panuje a jací lidé se dostávají k moci, jej odradily, věděl, že s nimi by nebylo možné nijak komunikovat. Předvídal, že naděje roku 1968 nebudou zdrojem dlouhodobé národní solidarity, která by nám umožnila v nastávající nepohodě přežít.²²

¹⁹ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 361.

²⁰ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 361.

²¹ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 361.

²² Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 362.

2.1.4 Bělohradský dnes

Václav Bělohradský od roku 1989 působí současně jako profesor politické sociologie na universitě v Terstu²³, ale i v České republice, kde přednáší mimo jiné i politickou filozofii na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze a spolupracuje s denním tiskem (např. Lidové noviny) a dalšími médii.²⁴

Václav Bělohradský je v současné době stále aktivním filozofem a sociologem. Své texty zveřejňuje v elektronické podobě, ale lze jej zaznamenat i v televizi, rozhlasu nebo denním tisku. Forma rozhovoru je mu velmi blízká, což je patrné i v knihách, z kterých čerpám a využívám je jako zdroj informací pro tuto diplomovou práci. Například kniha *Myslet zeleň světa*, která je psána formou rozhovorů s novinářem a spisovatelem Karlem Hvížd'alou, je ukázkovým příkladem tohoto žánru, o kterém Hvížd'ala říká, že „*prožívá renesanci, neboť odpovídá živě cítěné potřebě překonat jazyková ghetta, vytvořená specializacemi*“.²⁵

Za základní téma svého filozofování Bělohradský označuje témata spojená s otázkou evropské tradice v této pozdní době. Termín pozdní doba, jež je Patočkovým výrazem²⁶, který Bělohradský specifikuje jako dobu, ve které se ukazuje, že „*samozřejmost technického světa je obludnost, že jsme tu před jakousi propastí...*“.²⁷

S Janem Patočkou jej spojuje celá řada dalších filozofických témat. Dalším takovým příkladem je otázka, jež si Patočka klade ve svém významném díle *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Zabývá se zde technickým pokrokem a zajímá jej, zda je technická civilizace úpadková a z jakého důvodu. Patočka uznává, že najít odpověď na tuto otázku není

²³ Tomeš, J. *Český biografický slovník XX. století I. A-J*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1999. s. 73.

²⁴ Tomeš, J. *Český biografický slovník XX. století I. A-J*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1999. s. 73.

²⁵ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 5

²⁶ Jan Patočka byl jedním z nejvýznamnějších fenomenologicky zaměřených českých filozofů 20. století. Termín „*pozdní doba*“ se u něj objevuje například Patočka, J. In: *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: 1990.

²⁷ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 7.

snadné, ale vysvětluje, že tento úpadek spočívá v odcizení sebe sama i přírody.²⁸

Václav Bělohradský k tomuto tématu říká, že moderní evropská filozofie se technice snaží rozumět, poněvadž umožňuje člověku osvobodit se od nedostatku a intenzifikuje svobodnou volbu. Na druhou stranu umělé technické prostředí člověka radikálně ohrožuje.²⁹

Hrozba této pozdní doby spočívá dle Bělohradského v pohlcení člověka anonymitou, která spočívá jednak v běžném každodenním životě, tak v samopohybu institucí, zvyků, zákonů, států, textů a norem.³⁰

Bělohradský připomíná i Patočkův pojem civilizační statky, které se formují ve společnostech, v nichž je „*konflikt mezi legitimností a legalitou hnací silou celé společnosti*“.³¹

Bělohradský se také zabývá analýzou evropské tradice a postmoderní civilizace. Důraz přitom klade na vztah mezi osobním vědomím a institucí. Za významný fenomén považuje krizi legitimnosti, která vede například ke vzniku disidentské kultury nebo redukci na legalitu.³²

Právě klíčové téma evropské tradice, která dle názoru tohoto filozofa chtěla být dějinami rozumu, ne dějinami nějakého národa nebo skupiny, se velmi často v jeho úvahách objevuje. K evropské tradici řadí také pojem pravdy a úcty k individu. ³³O Evropě dále soudí, že se ocitla na periférii, což ovšem není znamením úpadku, poněvadž evropská tradice nikdy nebyla spjata s místem nebo rasou. Naopak je univerzální a otevřená všem myslícím lidem.³⁴

²⁸ Patočka, Jan. Je technická civilizace úpadková, a proč?. In: *Kacířské eseje o filozofii dějin*. 3. opravené vydání. Praha: Oikoymenh, 2007. s. 102.

²⁹ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s.127.

³⁰ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 9.

³¹ Pehe, Jiří (ed). *Krize, nebo konec kapitalismu?*. Praha:Prostor, 2012. s. 67.

³² Tomeš, J. *Český biografický slovník XX. století I. A-J*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1999. s. 73.

³³ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 8-9.

³⁴ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 7.

2.2 Karel Kosík

2.2.1 Život

Rodištěm Karla Kosíka se 26. června 1926 stala Praha. Významným milníkem jeho života je fakt, že se při studiích na gymnáziu během německé okupace účastnil domácího odboje v levicové skupině Předvoj, kde působil jako vydavatel časopisu *Boj mladých*. Odbojová skupina Předvoj tvořila jeden z krystalizačních bodů generace, do níž Karel Kosík patřil. Jednalo se o ilegální mládežnickou organizaci, jejíž členové dospěli ke komunistickému přesvědčení skrze tradici socialistické literatury, nikoliv přes komunistickou stranu a její organizace. Jednalo se o politickou a organizační přípravu sociální a národní revoluce, ze které měla vzejít nová lepší společnost.³⁵

Účast v protinacistickém odboji ovlivnila celý jeho pozdější život, stejně jako jeho pobyt ve vězení v letech 1944–1945. Kosík byl 17. listopadu 1944 zatčen gestapem a uvězněn nejprve na Pankráci, poté v Terezíně. Osudové okamžiky, které zde prožil, například popravu svých kamarádů z Předvoje, ho velice zasáhly a ovlivnily.³⁶

2.2.2 Studia

Po propuštění z vězení se opět vrátil ke studiu, odmaturoval na gymnáziu v Praze, a v letech 1945–1947 začal navštěvovat Filozofickou fakultu Univerzity Karlovy. Na toto studium navázal na filozofických fakultách v Leningradu a v Moskvě, kde působil v letech 1947–1949.³⁷ Studia v Sovětském svazu mu byla umožněna vzhledem k tomu, že ihned po osvobození vstoupil do KSČ, kde se stal jedním z nejvýraznějších představitelů reformního proudu.³⁸

³⁵ Wagnerová Alena. Ještě o Karlu Kosíkovi. In: *Listy 5/2006* [online]. Elektronický dokument, Copyright © 2003 - 2011 [cit. 2013-03-28], dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=065&clanek=050603>.

³⁶ Kosatík, P. *Česká inteligence*. Praha: 2011. s. 323.

³⁷ Tomeš, J. a kol. *Český biografický slovník XX. století, II. díl K-P*. Praha, Litomyšl: 1999. s. 131.

³⁸ Kosatík, P. *Česká inteligence*. Praha: 2011. s. 323.

2.2.3 Zaměstnání

Od roku 1952 byl Kosík zaměstnán v Kabinetu pro filozofii ČSAV, kde působil jako vědecký pracovník a byl považován za ortodoxního marxistu, což se projevilo i v jeho raných pracích. Z této instituce byl po konci pražského jara vyhozen, ovšem jak uvádí Pavel Kosatík, v této době u něj došlo k jistému vnitřnímu prozření a přihodilo se něco, co z režimního filozofa udělalo úplně jiného člověka: *„Myslel vážněji a opravdověji než většina jeho filosofických současníků. Marxismus pro něho nebyl spikleneckou řečí těch, kdo toužili prodrat se k moci. Bral ho vážně: buďto funguje, nebo ne. První silný signál, že je s teorií něco v nepořádku, se dostavil v polovině padesátých let, když se Kosík dal do studia českých revolučních demokratů 19. století.“*³⁹

V této době se zajímal o práce například Josefa Václava Friče, Karla Sabiny, Emanuela Arnolda. Spolu se svou manželkou Růženu Grebeníčkovou, literární teoretičkou a překladatelkou, se Kosík podílel na znovuhodnocení těchto českých radikálních demokratů.⁴⁰

Ve Filozofickém ústavu ČSAV byl do roku 1968, kdy se stal profesorem na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy.⁴¹ Ovšem vzhledem k tomu, že se v letech 1968–1969, kdy byl členem UV KSČ, politicky a publicisticky angažoval v demokratizačním procesu, byl roku 1970 vyloučen z KSČ, což znamenalo i odchod z univerzity a vědeckého života. Do roku 1989 byl Karel Kosík nezaměstnaný.

V 70.–80. letech pořádal soukromé přednášky a semináře, publikoval pouze v zahraničí. V této době tzv. svobodného povolání byl vystaven domovním prohlídkám a šikanování.⁴²

³⁹ Kosatík, P. *Česká inteligence*. Praha: 2011. s. 323.

⁴⁰ Grebeníčková Růžena. In: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Elektronický dokument, naposled edit. 2013-03-01 [cit. 2013-04-01], dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/R%C5%AF%C5%BEena_Greben%C3%AD%C4%8Dkov%C3%A1#Rodina.

⁴¹ Tomeš, J. a kol. *Český biografický slovník XX. století, II. díl K-P*. Praha, Litomyšl: 1999. s. 131.

⁴² Kosatík, P. *Česká inteligence*. Praha: 2011. s. 322.

Na univerzitu se vrátil roku 1990, kde přednášel dva roky, a poté přešel do Filozofického ústavu. Karel Kosík zemřel roku 2003 v motolské nemocnici.

2.2.4 Dílo

Během svého života napsal celou řadu významných publikací, které vzbuzovaly po celém světě řadu emocí, byly často komentovány a tyto komentáře nebyly vždy příznivé. Patří mezi ně knihy *Česká radikální demokracie* (vydáno v roce 1958), *Dialektika konkrétního* (1963), *La nostra crisi attuale* (1969), *Kritik der technischen Vernunft* (1973), *Jinoch a smrt* (1995), *Století Markéty Samsové* (1995), *Předpotopní úvahy* (1997) a *Poslední eseje* (2004).

Kosíkova kniha o české radikální demokracii, hledající odpověď mimo jiné také na otázku, jak se mohlo hnutí, které začínalo tak radikálně, proměnit v „*poušť toho nejprimitivnějšího konformismu*“,⁴³ byla ovlivněna myšlenkovým obsahem díla K. H. Máchy, především jej zajímala otázka národa a národní identifikace.

Karel Kosík zaujal v počátcích svých filozofických úvah, zejména studií o problematice člověka a světa. Tímto tématem se začal zabývat již v 60. letech v knize *Dialektika konkrétního*, kterou napsal roku 1963. Tímto filozofickým dílem proslul Kosík nejen v Čechách, ale i ve světě. „*Například Jan Patočka po přečtení Dialektiky konkrétního označil Kosíka za českého filosofa číslo jedna.*“⁴⁴

Karel Hrubý označuje *Dialektiku konkrétního* za pozoruhodnou myšlenkovou událost, protože zde Kosík i přes svou loajalitu ke komunistickému režimu vzdoruje, čímž se významně mění jeho další politický postoj.⁴⁵

⁴³ Kosatík, P. *Česká inteligence*. Praha: 2011. s. 323.

⁴⁴ Kosatík, P. *Česká inteligence*. Praha: 2011. s. 325.

⁴⁵ Hrubý Karel. Politická jara Karla Kosíka. In: *Listy 4/2006* [online]. Elektronický dokument, Copyright © 2003 - 2011 [cit. 2013-03-28], dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=064&clanek=040605>.

Za knihu *Předpotopní úvahy* byla Karlu Kosíkovi roku 1999 udělena cena Toma Stopparda⁴⁶ a 20. června roku 2001 byl oceněn ministrem kultury Pavlem Dostálem medailí Artis Bohemiae Amicis.⁴⁷ Jedná se o české rezortní ocenění, jímž jsou od roku 2000 oceňovány významné kulturní osobnosti, které přispěly k šíření dobrého jména české kultury.⁴⁸

Vedle Jana Patočky je jedním z našich v zahraničí nejznámějších myslitelů.⁴⁹

2.2.5 Filozofická východiska Kosíkovy tvorby

Kosíkovy rané práce byly poznamenány ortodoxním marxismem⁵⁰, ale současně vychází z metodologie založené na dialektickém přístupu ke skutečnosti. Vzhledem k odhalení zločinných praktik stalinismu Kosík své výchozí názory ovšem kolem roku 1956 přehodnotil, a i když zhruba do roku 1959 se pokouší být ke komunistické straně loajální, tak vydáním *Dialektiky konkrétního* (1963), své nové myšlenkové postoje začíná směřovat k socialistickému humanismu, ve kterém vidí jedinou možnou cestu.⁵¹

Svou pozornost obrací na svědomí jednotlivce a rozum, jež mají určovat postoje občana, který se bezodkladně musí zapojit do rozhodovacího procesu, a tím posílit svou občanskou odpovědnost. Anonymní moc strany byla podle Kosíka zásadním důvodem společenské a režimní krize. Kapitalismus ani státní socialismus neukazují nadějnou cestu do budoucnosti. Alternativou je pouze socialistická demokracie.

⁴⁶ Kosík Karel. In: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Elektronický dokument, naposled edit. 2013-03-08 [cit. 2013-03-17], dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Kos%C3%ADk.

⁴⁷ Kosík Karel. In: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Elektronický dokument, naposled edit. 2013-03-08 [cit. 2013-03-17], dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Kos%C3%ADk.

⁴⁸ Artis Bohemiae Amicis. In: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Elektronický dokument, naposled edit. 2013-02-13 [cit. 2013-03-17], dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Artis_Bohemiae_Amicis.

⁴⁹ Stark, Stanislav. *Vybrané osobnosti českého filosofického myšlení*. Plzeň: ZČU; Praha: Epoque, 2011. s. 75.

⁵⁰ Tomeš, J. a kol. *Český biografický slovník XX. století, II. díl K-P*. Praha, Litomyšl: 1999. s. 131.

⁵¹ Hrubý Karel. Politická jara Karla Kosíka. In: *Listy 4/2006* [online]. Elektronický dokument, Copyright © 2003 - 2011 [cit. 2013-03-28], dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=064&clanek=040605>.

Kosíkovo dílo je naplněno obavami a nespokojeností se stávající situací. Věřil, že socialismus je jedinou možnou alternativou, která povede ke zlepšení stávající politické i hospodářské situace. Ovšem Karel Hrubý ve svém textu *Politická jara Karla Kosíka* uvádí, že „*Kosík ignoroval skutečnost, že jakýkoliv socialismus neměl tehdy ve střední Evropě už žádnou šanci na uskutečnění*“.⁵²

Dalším klíčovým pojmem je pro Kosíka konkrétní totalita. „*Tento pojem používá pro označení způsobu, jímž je uchopena skutečnost, to znamená skutečnost ve své konkrétnosti, což znamená i ve svém vývoji*“.⁵³ Jak sám Kosík uvádí, není to metoda, která by měla popisovat vztahy a procesy, ale jedná se o teorii skutečnosti jako konkrétní reality.⁵⁴

Přesto tato teorie obsahuje také metodologii, která chápe společenskou skutečnost jako vývojovou strukturu, která podléhá změnám a dále se vyvíjí.⁵⁵

Pro tuto skutečnost je charakteristické, že se nejedná o finální celek, totalitu nelze z pohledu dialektiky vnímat jako dokončenou, poněvadž do jejího určení je nutno zahrnout její genezi a rozvíjení. Je potřeba zkoumat, jak totalita vzniká a jaké jsou vnitřní zdroje jejího rozvoje a pohybu. „*Totalita není hotový celek, který se naplňuje obsahem, vlastnostmi částí nebo jejich vztahy, nýbrž sama totalita se konkretizuje a tato konkretizace není pouze vytvářením obsahu, nýbrž také vytvářením celku*“.⁵⁶

V této souvislosti Kosík připomíná například dílo jednoho z klíčových představitelů klasické filozofie. Významného představitele racionalismu, Barucha Spinozu, kterého považuje za předchůdce

⁵² Hrubý Karel. *Politická jara Karla Kosíka*. In: *Listy 4/2006* [online]. Elektronický dokument, Copyright © 2003 - 2011 [cit. 2013-03-28], dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=064&clanek=040605>.

⁵³ Stark, Stanislav. *Vybrané osobnosti českého filosofického myšlení*. Plzeň: ZČU; Praha: Epoque, 2011. s. 75.

⁵⁴ Kosík, Karel. *Dialektika konkrétního*. Praha: Academia, 1966. s. 30.

⁵⁵ Stark, Stanislav. *Vybrané osobnosti českého filosofického myšlení*. Plzeň: ZČU; Praha: Epoque, 2011. s. 75.

⁵⁶ Kosík, Karel. *Dialektika konkrétního*. Praha: Academia, 1966. s. 40.

moderního myšlení, jež se kategorií totality zabýval, a odlišil jím dialektiku od metafyziky.⁵⁷

Ve svých dílech Kosík spojuje marxistická východiska s podněty fenomenologické filozofie. Pokusil se o syntézu hegelovského marxismu s Heideggerovými impulzy na ústředních pojmech praxe a každodennosti.

Dalším významným tématem, jemuž se Kosík věnoval, je právě problematika každodennosti. Soustředil se na zkoumání toho, jak lidé žijí a své životní podmínky dále rozvíjejí. Velký důraz kladl i na otázku rozvoje osobnosti, soustředil se na člověka, který musí na jedné straně zajistit prostředky ke svému životu a na straně druhé se rozvíjet jako myslící bytost, která se mimo jiné zabývá i lidským poznáním.⁵⁸

Tento muž je považován nejen za českého filozofa, ale také historika a sociologa. Filozoficky byl ovlivněn zejména G. W. F. Hegelem, K. Marxem a M. Heideggerem. Ve svých dílech se zabýval především filozofií českých dějin, krizí moderní civilizace, filozofickou problematikou praxe a historií české kultury a českého politického myšlení. Zejména od devadesátých let kriticky sleduje a zároveň analyzuje postkomunistickou společnost. Své poznatky a úvahy, ve kterých reaguje na duchovní a mravní stav společnosti shrnuje a předává v sugestivních esejích.⁵⁹

Pro Karla Kosíka je typické filozofické uvažování založené na kritickém vztahu ke společnosti. Tento postoj byl založen na přístupu, kdy myslitel *„akceptoval myšlenky o materiální určenosti lidského bytí projevující se právě v praktické činnosti, především pak v činnosti pracovní. Současně však kromě toho a vedle toho směřoval k pochopení a určení oněch duchovních rozměrů skutečnosti s materiálními poměry*

⁵⁷ Kosík, Karel. *Dialektika konkrétního*. Praha: Academia, 1966. s. 27.

⁵⁸ Stark, Stanislav. *Vybrané osobnosti českého filosofického myšlení*. Plzeň: ZČU; Praha: Epoque, 2011. s. 76.

⁵⁹ Tomeš, J. a kol. *Český biografický slovník XX. století, II. díl K-P*. Praha, Litomyšl: 1999. s. 131-132.

spojenými“.⁶⁰ Setkáváme se u něj s kritikou jednostranné technizace světa, ale i kritikou jednostranného využití vědy a techniky vládnoucími složkami společnosti.

Kosík označoval současnost jako dobu předpotopní, čímž naznačuje své obavy z budoucnosti, které ze současného stavu společnosti vychází.⁶¹

⁶⁰ Stark, Stanislav. *Vybrané osobnosti českého filosofického myšlení*. Plzeň: ZČU; Praha: Epoque, 2011. s. 76.

⁶¹ Stark, Stanislav. *Vybrané osobnosti českého filosofického myšlení*. Plzeň: ZČU; Praha: Epoque, 2011. s. 77.

3 EVROPA JAKO HISTORICKO-POLITICKÝ REGION

3.1 Politická reflexe současnosti v díle Václava Bělohradského a Karla Kosíka

Pro Karla Kosíka i Václava Bělohradského patří politická témata mezi klíčová a současně i do jisté míry kontroverzní.

Pro Kosíka v nejpůvodnějším významu tvoří politika neodmyslitelnou součást kultury.⁶² Karel Kosík se politice a politickým tématům věnoval více méně ve všech svých dílech. Například v knize *Století Markéty Samsové*, vydané roku 1995, je zásadním motivem krize našeho věku, projevující se izolovaností, ale i krizí politickou, třídní a společenskou. Kosík zde pocituje potřebu upozornit na fakt, že k vyřešení současné krize nedojde pouze výměnou jednoho systému za jiný a chce varovat před nebezpečím dnešní doby. Uvádí, že tato krize není pouze politickou krizí, ale je současně krizí politiky, k jejímuž překonání je nutné odstranění mystifikace.⁶³

Esej *Naše nynější krize*, která je součástí knihy *Století Markéty Samsové*, je zajímavá tím, že ji Kosík rozpracoval v šedesátých letech, ale skutečně ji dokončil v letech devadesátých. Navazoval na své starší myšlenky a dále je rozvíjel. Kapitoly, které zde byly později doplněny, jsou zaměřeny především na stránku praxe, která manipuluje s jedinci i celou společností. Zaměřuje se především na reálně-socialistický a kapitalistický systém. Jeho snahou je odkrýt prostřednictvím kritiky podstatu společenské krize a postihnout pomocí rozboru trhu a reglementace její základní určení.⁶⁴

⁶² Kosík, Karel. Sedmero zrcadel. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 9.

⁶³ Kosík, Karel. *Naše nynější krize*. In: *Století Markéty Samsové*. Praha: Český spisovatel, 1995. s. 25.

⁶⁴ Hrubec, M., Zumr, J., Pauza, M. a kol. *Myslitel Karel Kosík*. Praha: Filosofia, 2011. s. 128.

Kosík znovu tyto myšlenky připomíná a rozvíjí v eseji *Sedmero podzimních zastavení*.⁶⁵ Hovoří zde o symbióze ekonomiky, vědy a techniky a současně se vyjadřuje o gigantismu a titanismu.⁶⁶

Upozorňuje také na laxní a lhostejný přístup moderních lidí ke svému okolí, který je patrný z jejich gest. Příkladem takového jednání jsou pro něj lhostejní jedinci, kteří se nepozastavují nad ničím a pouze mávají rukou.⁶⁷ Před takovým chováním chce Kosík varovat a právě zde vidí další hrozbu pro celou společnost.

Obavy v Karlu Kosíkovi vyvolávají moderní informační technologie, které na jedné straně dávají člověku možnost disponovat neomezeným množstvím informací, ale na druhé straně na klíčovou otázku – co je pravda – odpověď žádný přístroj nedá.⁶⁸

V knize *Poslední eseje* vydané roku 2004 zůstává této problematice věrný a řeší mnoho závažných témat, ke kterým se průběžně vrací a podává zajímavé výklady. I zde je jedním z klíčových témat také politika a politická scéna, kterou chápe jako věc, která se týká všech, každého občana. Politiku dle Kosíka nelze omezit pouze na minutový interval, kdy volič volí své zástupce.

Politika je pro Kosíka věcí všech (*res publica*), týká se každého občana a nelze ji omezit pouze na okamžik, kdy se občan stává voličem. Hrozbou je, že z rozhodování o záležitostech, které zasahují do dějin, jsou občané vylučováni a vládnoucí politické složky mají neomezené možnosti uplatňovat svou moc.⁶⁹

⁶⁵ Kosík, Karel. *Sedmero podzimních zastavení*. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 52-65.

⁶⁶ Hrubec, M., Zumr, J., Pauza, M. a kol. *Myslitel Karel Kosík*. Praha: Filosofia, 2011. s. 128.

⁶⁷ Kosík, Karel. *Sedmero podzimních zastavení*. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 51.

⁶⁸ Kosík, Karel. *Sedmero podzimních zastavení*. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 54.

⁶⁹ Kosík, Karel. *Událost (Pražské jaro 1968)*. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 76.

Václav Bělohradský považuje politiku za jeden ze „*specializovaných sektorů společnosti, v němž jeho ‚representanti‘ nezastupují žádné sjednocující ‚hledisko lidu‘, ale řeší ‚politické problémy‘ na základě své specifické, autoreferenční kompetence*“.⁷⁰

K politickým tématům se bezpochyby u Bělohradského váže termín krize. S termínem krize se i u Bělohradského setkáváme nezdědka. Píše o prohlubující se krizi autority, permanentní krizi legitimity, krizi transformace, ale i krizi demokracie, kterou označuje za velký slogan pozdní doby... Stále se opakující krizí je krize pozdní doby, kterou Bělohradský definuje tak, že „*všechny úsudky jsou lživé a pravdivé jsou už jen naše ‚předsudky‘*“.⁷¹ Současně připouští, že krize západní demokracie je zejména krizí člověka nikoliv krizí institucí.⁷²

Teritoriálně je spatřuje u postprůmyslových demokracií a v rozvinutém kapitalismu.⁷³ Bělohradský navrhuje problém krize legitimity přeformulovat. Komunikační hojnost v postindustriální společnosti způsobuje, že „*nelze legitimovat instituce postprůmyslové společnosti, nelze obhájit ve veřejné diskusi jejich univerzalitu a racionálnost*“, a do veřejného prostoru vnáší nejistotu a nepokoj.⁷⁴

Ideálem západní politiky je dle Václava Bělohradského odpolitizování, které se odehrává na půdě obchodu, vědy, zákona, státu, organizace, techniky. Dnešní dobu chápe Bělohradský jako epochu neutralizace politiky na půdě techniky, což znamená, že člověk využívá

⁷⁰ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 34.

⁷¹ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 18.

⁷² Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 58.

⁷³ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 40-41.

⁷⁴ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 44.

technických prostředků, aniž by jim rozuměl. V tom je značná hrozba dnešní doby.⁷⁵

Pro filozofa Jana Patočku, který byl v mnoha ohledech vzorem a učitelem Václava Bělohradského, byla politika nejdůležitější dimenzí evropského člověka. „*Politika znamená ‚žít pro slávu‘, pro ‚velké mínění‘, v němž náš život získává smysl stopy po transcendenci.*“⁷⁶

3.1.1 Téma demokracie

Samotný termín demokracie je v díle Václava Bělohradského i Karla Kosíka vymezen z různých úhlů pohledu. V knize Václava Bělohradského *Kapitalismus a občanské ctnosti* je toto téma zmapováno například v kapitolách *O liberální demokracii*, *Demokracie a národní stát*, *Daně a demokracie* a v neposlední řadě *Homo economicus a demokracie*. Bělohradský již v úvodu knihy čtenáře upozorňuje na fakt, že „*demokracie může fungovat jen tehdy, kdy dostatečný počet občanů si dostatečně často řekne ‚jde o princip‘ a jedná bez ohledu na přímé výhody či nevýhody, které jim nějaké politické rozhodnutí přináší*“.⁷⁷

Současně připomíná, že jedním z rozhodujících pojmů fungování demokracie je nezávislost tisku, který musí bránit rozdíly mezi vládou a pravidly politické hry. Tato pravidla musí respektovat každý účastník. Další podstatnou složkou fungující demokracie je existující společný jazyk, který umožňuje schopnost dorozumívání mezi jednotlivými složkami společnosti. Bělohradský si k tomuto klade otázku, jestli takový společný jazyk dnes ještě vůbec existuje. Vyvolává i obavu zda právě tato politická forma je stále ještě fungující alternativou. Klade si otázku, zda z ní to podstatné již nevyprchalo.⁷⁸ Veřejné diskuse, které vyvolávají

⁷⁵ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 54.

⁷⁶ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 60.

⁷⁷ Bělohradský, Václav. Úvodem. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 15.

⁷⁸ Bělohradský, Václav. Vládní noviny ne, režimní ano. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 18.

pochyby a kritiku, jsou nezbytné ke kolektivnímu rozhodování, které demokracie vyžaduje.

Václav Bělohradský také vyslovil definici, že „*Demokracie je hledání minima povinností a maxima svobody*“.⁷⁹

Klíč k uchopení slova demokracie vidí i v tezi politického myslitele a historika Alexise de Tocquevila, pro kterého byla hlavním rysem demokracie rovnost. V knize *Společnost nevolností* jej Bělohradský cituje a připojuje se k názoru, že „*v demokratických dobách se lidé zřídka obětují pro druhé, ale projevují všeobecný soucit pro všechny příslušníky lidstva*“.⁸⁰

Alexise de Tocquevila připomíná i v knize *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti* v souvislosti s jeho slovy, že „*rovnost mezi lidmi musí být vyvážena jejich schopností vynalézavě se sdružovat, jinak by rovnost zničila občanské svobody*“.⁸¹

V tomto nejpozdnějším věku demokracie musí být technická schopnost lidí překročit všechny meze vyvážena jejich schopností navzájem se omezovat. Bělohradský hovoří o schopnosti domluvit se na vzájemných závazcích a tak odvrátit hrozbu, kterou by byla vláda lidí technicky všeho schopných.⁸²

Alexise de Tocquevila označuje Bělohradský za prvního velkého sociologa demokracie, který vidí klíčový rozpor demokracie na jedné straně v potřebě elit a na druhé straně ve strachu z nich.⁸³

⁷⁹ Ptáček, M. *Definice a vysvětlivky*. 1. vydání. Praha: Albatros, 2005. s. 30.

⁸⁰ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolností*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 336.

⁸¹ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Příbáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 75-76.

⁸² Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Příbáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 75-76.

⁸³ Bělohradský, Václav. *Mezi světy & Mezi světy*. Praha: Votobia, 1997. s. 67.

Téma demokracie patří v díle Bělohradského mezi ta, která se stále opakují. Neustále nachází otázky, které tato problematika vyvolává, a na které hledá odpovědi. Bělohradský také vidí jako hlavním pojítka demokratické společnosti v konfliktu mezi heterogenními zájmy, která však mají svá pevná pravidla.⁸⁴

Právě o konfliktu soudí, že se jedná o pojítka, které vede k jednotě společnosti, ale současně píše, že „*demokracie je stále viditelněji násilím průmyslových oligarchií na lidstvu jako celku*“.⁸⁵

Okrajově se o demokracii zmiňuje i v knize *Myslet zeleň světa*, kde za podstatu demokracie označuje vůli k autonomii. Připomíná, že protikladem autonomie je slovo heteronomie, která je vysvětlována jako úcta k zákonům. Naopak autonomie znamená, že zákony neudává nějaká vnější síla, nýbrž je tvoříme my sami.⁸⁶

V knize *Kapitalismus a občanské ctnosti* hovoří mimo jiné i o tom, že demokracie má tři nepřátele. Jedná se o náboženský fundamentalismus, který lpí na doslovném čtení posvátného textu, dále nacionalismus a expert, který se stává jedinou zárukou legitimacy zákonů.⁸⁷ O nacionalismu a rasismu přímo uvádí, že „*špiní střední Evropu*“.⁸⁸

Z jiného úhlu pohledu definuje Bělohradský postmoderní demokracii v knize *Mezi světy & Mezisvěty*. Postmoderní demokracii vidí ze dvou úhlů pohledu, jednak jako společenství, které drží pohromadě

⁸⁴ Bělohradský, Václav. Konflikt jako to, co nás spojuje... In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 98.

⁸⁵ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 46.

⁸⁶ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 19.

⁸⁷ Bělohradský, Václav. Metafory a politika. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 42.

⁸⁸ Bělohradský, Václav. Postkomunistické podzemní město. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 49.

demokratická představitost a na druhé straně jako boj mezi společenstvím stmelěným vírou v evidentní principy.⁸⁹

Jako jedinou výhodu demokracie Bělohradský uvádí fakt, že „*oproti všem ostatním politickým systémům je to, že nespokojenost se tu stává opozičním vládním programem*“.⁹⁰

Karel Kosík rovněž vidí souvislost mezi politickým motivem a tématem demokracie, která je podle něj ohrožena. Označuje ji za mechanismus, který „*mnoha sofistikovanými způsoby vylučuje občana z účasti na rozhodování a dělá z něho okrajovou figuru, outsidera*“.⁹¹

Kosík hovoří o demokracii jako o strategii, během které je občan pouhým voličem, jehož prostor k vyjádření je omezen na krátký čas, kdy vystupuje jako občan-volič a svým hlasem přispěje zvolenému politickému seskupení, ovšem „*po tomto aktu zůstává dlouho bez vlastního hlasu, jeho jménem mluví zástupci. ... je jen hodinovým nebo dokonce minutovým vládcem, v kratičkém intervalu volební procedury v uzavřené místnosti*“.⁹²

Kosík uvažuje o očištění demokracie a o návratu k autentické podobě vlády lidu. Pokouší se i ve spíše prorocké podobě podat nástin možných řešení, jenž se v duchovním vývoji lidstva opírají o tradice všeho pozitivního.⁹³

Současně připomíná, že vyšší duchovní pravda je bez radikální demokracie bezmocná a zároveň bez vyšší duchovní pravdy upadá každá demokracie do polovičatosti.⁹⁴

⁸⁹ Bělohradský, Václav. *Mezi světy & Mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997. s. 31.

⁹⁰ Bělohradský, Václav. Postkomunistické podzemní město. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 48.

⁹¹ Kosík, Karel. Událost (Pražské jaro 1968). In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 75.

⁹² Kosík, Karel. Událost (Pražské jaro 1968). In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 75.

⁹³ Stark, Stanislav. *Vybrané osobnosti českého filosofického myšlení*. Plzeň: ZČU; Praha: Epoque, 2011. s. 77-78.

⁹⁴ Kosík, Karel. Lumpenburžoazie a vyšší duchovní pravda. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 255.

3.1.2 Téma kapitalismu

Podobně široké téma jako demokracie je také téma kapitalismu, o kterém Bělohradský říká, v návaznosti na Maxe Webera, že vznikl z ducha protestantské etiky. *„Člověk podniká ne proto, aby byl bohatý a užíval si přepychu, ale proto, že úspěch a bohatství jsou znakov boží milosti.“*⁹⁵

Současně připomíná, že *„kapitalismus je racionalizace neboli přesvědčení, že každého cíle lze dosáhnout pílí a účinnou organizací prostředků a že zisk je důkazem této píce a účinnosti“*.⁹⁶ Ústředním znakem pozdního kapitalismu je pro Bělohradského fakt, že jak spásonosné pojetí bohatství a práce, tak i *„vnitrosvětský asketismus“* se vyčerpaly.

Bělohradský za klíčové sféry moderní kapitalistické společnosti označuje ekonomii, politiku a kulturu. Hlavním ekonomickým cílem je dosažení zisku, oproti tomu politika by měla občanům poskytnout rovnost, a to bez ohledu na ekonomickou moc. V kulturní sféře se člověk snaží dosáhnout jisté seberealizace, sebeuspokojení a nových zkušeností. Ovšem právě u těchto klíčových sfér společnosti jsou patrné stále zřetelnější rozpory, které vedou k problémům uvnitř systému. Problém vzájemně si upírající legitimnosti je v období pozdního kapitalismu rozhodující.

Krizové jevy panující v současné společnosti jsou důsledky těchto problémů.⁹⁷ V této souvislosti Václav Bělohradský vidí jako velký kulturní problém *„přechod k tržní ekonomii, který má být jedním z aspektů českého a slovenského návratu do Evropy“*.⁹⁸

⁹⁵ Bělohradský, Václav. Přechod ke kapitalismu jako kulturní problém. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 26.

⁹⁶ Bělohradský, Václav. Přechod ke kapitalismu jako kulturní problém. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 26-27.

⁹⁷ Bělohradský, Václav. Přechod ke kapitalismu jako kulturní problém. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 26.

⁹⁸ Bělohradský, Václav. Přechod ke kapitalismu jako kulturní problém. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 28.

Právě tento návrat do Evropy, dle jeho názoru, znamená, že se problémy západních demokracií týkají také Čechů a Slováků. My již členy Evropy bezesporu jsme. Cítíme se součástí její kultury a senzibility, ale také jsme zasaženi jejími kulturními rozpory.⁹⁹

Dle Bělohradského existuje kapitalismus skutečně asi 300 let a skutečně lidské problémy nevyřešil. „*Jenže lidské problémy se vyřešit nedají, jsou lidské (a nejen moje nebo vaše) právě proto, že jsou neřešitelné*“.¹⁰⁰ Kapitalistická společnost je v současné době založena na ztotožnění obecných zájmů se zájmy strategických administrativně-vojensko-finančně průmyslových oligarchií.¹⁰¹

Také myšlenky o kapitalismu čerpá Bělohradský u Jana Patočky, a ve *Společnosti nevolnosti* zmiňuje, že pro Patočku byly kapitalismus a komunismus dvě různé podoby jedné racionální „*Nadcivilizace*“, která se vyznačuje tím, že se zajímá pouze o otázky prostředků.¹⁰² Ústředním zájmem této Nadcivilizace je akumulace prostředků vedoucích k ovládnutí lidí i přírody. Dle Bělohradského až tato akumulace, která způsobuje neustálou revoltu ve světě, dospěje k hranici a bude nahrazena posvátnem, dojde k vyřešení vnitřních rozporů této průmyslové Nadcivilizace.¹⁰³ Právě pozdní kapitalismus spojil vztah lidí k posvátnému, který Bělohradský hodnotí jako druhý rozměr života.¹⁰⁴

Názory Karla Kosíka na současný kapitalismus jsou, stejně jako názory Václava Bělohradského, kritické. Vládnoucí složky společnosti myslí pouze na vlastní prospěch a osud budoucích generací je jim

⁹⁹ Bělohradský, Václav. Přejít ke kapitalismu jako kulturní problém. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 28.

¹⁰⁰ Bělohradský, Václav. Dá se socialismus zahrát na housle? In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 92.

¹⁰¹ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Příbáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 43.

¹⁰² Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 348.

¹⁰³ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 349-351.

¹⁰⁴ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 85.

lhostejný. Tuto vrstvu zbohatlíků a fenomén doby Kosík označuje termínem lumpenburžoazie. V této vrstvě je spojováno „*podnikavectví s mafiánstvím, podvodnictvím, s kriminálním podsvětím*“.¹⁰⁵

Upozorňuje na nebezpečný fakt, že vzhledem ke stávající korupci, pomalému soudnictví a všeobecné atmosféře demokracie na lumpenburžoazii nestačí. „*Všeobecná atmosféra doby je taková, že se v ní daří spíše darebákům než slušným lidem.*“¹⁰⁶

Zajímavá je i Kosíkova myšlenka, že „*dnešní vítězný kapitalismus stejně jako zbankrotovaný ‚reálsocialismus‘ vyrůstají ze stejného zdroje, z paradigmatu moderní doby a jejího ‚konce‘*“.¹⁰⁷

3.1.3 Téma svobody

Jedním z dalších témat, kterými se Kosík i Bělohradský zabývají, je lidská svoboda. Kosík považuje za zavádějící tvrzení, že člověk má svobodu. „*Člověk je možnost svobody, a proto i počátku. V každém okamžiku svého života může přerušit následnost, v níž se pohybuje (již je pohybován), zrušit pořadí, vystoupit z pořadníku a zahájit jinou řadu.*“¹⁰⁸

Vidí ovšem ve svobodě také „*vítězství možnosti nad realitou*“.¹⁰⁹ Tato realita je prezentována jako mechanismus fungující na základě ekonomického, finančního a vojenského determinismu.¹¹⁰

V souvislosti úvah o svobodě se Kosík zamýšlí nad smyslem dějin od dob Karla Havlíčka Borovského a Boženy Němcové, kteří viděli

¹⁰⁵ Kosík, Karel. Lumpenburžoazie a vyšší duchovní pravda. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 248.

¹⁰⁶ Kosík, Karel. Lumpenburžoazie a vyšší duchovní pravda. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 248.

¹⁰⁷ Kosík, Karel. Pražské jaro, „konec dějin“ a šaušpíler. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 114.

¹⁰⁸ Kosík, Karel. Sedmero podzimních zastavení. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 60.

¹⁰⁹ Kosík, Karel. Sedmero zrcadel. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 12.

¹¹⁰ Kosík, Karel. Sedmero zrcadel. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 12.

souvislost v touze po svobodě, samostatném myšlení a následným jednáním.¹¹¹

O Boženě Němcové Kosík smýšlí jako o nejspanilejší z českých žen, „*nebyla princezna či dvorní dáma, nepatřila ani do řádu řeholnic. Nešla životem jako ckajícnice smutná, ale rvala se s nepřízní osudu jako statečná demokratka. Trpěla, byla vystavena pomluvám a ponižování, soužily ji nemoci, ale všechnu svou bídu proměnila kouzelnou mocí básnické imaginace v radost a moudrost pro všechny*“.¹¹²

Klade si otázku, zda skutečná přirozenost člověka spočívá ve svobodě, což mu umožňuje volit mezi dobrem a zlem. „*Člověk je svoboden, a proto má moc, aby se rozhodl pro dobro nebo pro zlo*“.¹¹³ Svobodu nepokládá za hodnotu, nýbrž je pro něj odvahou vzepřít se fatalitě a současně je to nalezení ztracené a zasuté paměti.¹¹⁴

Bělohradský je toho názoru, že svobodou je napětí, které je mezi státem a společnostmi, mezi zákony a svědomím či mezi institucemi a vědomím. Svobodu však můžeme i ztratit, a to tak, že „*rozdíl mezi idejemi a aparáty, mezi hodnotami a organizacemi zmizí a demokracie nebude ničím jiným než sporem mezi funkcionáři o malé výhody uvnitř fungujících systémů*“.¹¹⁵

Václav Bělohradský upozorňuje, že přílišným užíváním soukromých svobod se vzdáváme možnosti utvářet svět společný, který se tím stává nesvobodou.¹¹⁶ Z jiného úhlu pohledu je pro Bělohradského svoboda

¹¹¹ Kosík, Karel. Sedmero zrcadel. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 13.

¹¹² Kosík, Karel. Sedmero zrcadel. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 15.

¹¹³ Kosík, Karel. Chodit pánům předsedům pro pivo. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 30.

¹¹⁴ Kosík, Karel. Chodit pánům předsedům pro pivo. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 33.

¹¹⁵ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 62.

¹¹⁶ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s.35.

„právo soukromých majitelů disponovat svým majetkem s co největší mírou bezohlednosti vůči druhým“.¹¹⁷

3.1.4 Téma totalitarismu

Václav Bělohradský se tématu totalitarismu věnuje například v knize *Kapitalismus a občanské ctnosti*, kde v kapitole nazvané *Za „totáče“ aneb Co byl totalitarismus* píše, že slovo totalitarismus se dostává do evropského povědomí kolem roku 1926 v souvislosti s volbami v Itálii, kdy fašisté získali většinu hlasů. Nejprve tento výraz ovšem používali pro označení těchto voleb italských liberálů. Fašisté jej následně převzali a označili tak svůj politický program. Totalitarismus fašisté vysvětlili jako sjednocení občanské společnosti, jednotlivce, trhu a státu. Fašismus je totalitární v tom smyslu, že čím je stát mocnější, tím je jednatel, který k němu náleží, svobodnější. Bělohradský dále připomíná, že totalitarismus může nastat pouze v situaci, kdy je společnost otřesena válečnou zkušeností nebo ekonomickou krizí.¹¹⁸

Bělohradský uvádí znaky charakterizující totalitarismus, o kterých hovoří američtí političtí vědci Carl Friedrich a Zbigniew Brzezinski. Ti mezi základní prvky totalitárního režimu v první řadě uvádí systematicky skloubenou ideologii s mesiášským motivem, tzn. očekávání příchodu nové doby. Dalším klíčovým znakem je překonání odcizení člověka a zajištění jednoty strany vůdcovským principem, který je realizován prostřednictvím určitého stupně teroru, zstrašování a nátlaku vůči opozičním stranám. Dalšími podmínkami fungování totalitárního režimu je monopol sdělovacích prostředků a centralizace ekonomie. Vítězství totalitarismu je dále založeno na vytlačení oslabeného národního státu.¹¹⁹

¹¹⁷ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 228.

¹¹⁸ Bělohradský, Václav. Za „totáče“ aneb Co byl totalitarismus. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 109-110.

¹¹⁹ Bělohradský, Václav. Za „totáče“ aneb Co byl totalitarismus. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 110-111.

V této souvislosti si Václav Bělohradský klade otázku, zda se může totalitarismus vrátit do světových dějin. Odpovídá, že nikoliv. Dle jeho názoru nebezpečí totalitarismu nehrozí. Momentální obavy spočívají v přeměně právního státu v opatrovnickou moc, která zbavuje občany jejich starostí. Vyslovuje také určité varování, protože právě tyto starosti jsou důsledkem svobodného jednání, a proto se jich nesmíme vzdávat. Naopak, lidé se musí poučit ze svých chyb a své problémy řešit individuálně.¹²⁰

Jeho další názor, týkající se tohoto tématu, je založen na faktu, že toto století poznamenaly různé formy totalitarismu. Ty svou přesvědčivost čerpaly z nutnosti pokusit se o racionální rekonstrukci společnosti.¹²¹

Připomíná také, že totalitarismus je především „vládou textu nad živou řečí. Vše je tu předem stanoveno, uzákoněno, předepsáno. Naopak svobodná společnost vtahuje každý text do živé řeči, v níž není nic dáno předem a v níž se psaný zákon možná ukáže jako nerozumný“.¹²²

Bělohradský definuje evropskou tradici jako „neredukovatelnou diarchii mezi legitimostí a legalitou: co je legální, není nikdy zcela legitimní, a co je legitimní, není nikdy zcela legální. A právě totalitarismus se dle Bělohradského pokouší sloučit legitimitu a legalitu. Cílem je vytvoření dokonalé instituce.¹²³ Dále spojuje totalitarismus s myšlenkou masové hygieny, a říká že „největší obdivovatelé totalitních států byli právě lékaři – hygienici“.¹²⁴

V textu *Komunistický manifest v novém tisíciletí*, jež je součástí souboru *Krajinou pochybností* Bělohradský píše, že „totalitarismus je

¹²⁰ Bělohradský, Václav. Za „totáče“ aneb Co byl totalitarismus. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 111-112.

¹²¹ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 75.

¹²² Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 14.

¹²³ Bělohradský, Václav. *Mezi světy & Mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997. s. 76.

¹²⁴ Bělohradský, Václav. *Mezi světy & Mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997. s. 98.

souhrnné označení pro důsledky tohoto titanismu, té potřeby kompenzovat lidskou ztracenost v kosmu oslavou Moci lidského myšlení a činnosti.¹²⁵ Hovoří zde o Hannah Arendtové, podle které „Marx převrátil vztah mezi jednáním a myšlením, mezi akcí a kontemplací, a tak zakončil dvoutisíciletou tradici západní politické filosofie“.¹²⁶

I Kosík Hannah Arendtovou připomíná, a hovoří o tom, že její důsledný demokratismus podle něj nebyl politiky překonán. Arendtová, Němka židovského původu, která je považována za zakladatelku studia totalitarismu, ve své knize *Původ totalitarismu* přináší velice významný pohled na totalitarismus a pokouší se o jeho analýzu. Arendtová si uvědomuje, že se jedná o nástroj, který prostřednictvím diktatury, násilí a teroru umožňuje terorizovat a ovládat občany. Když se zamýšlí nad tím, co je to vlastně teror, dochází k závěru, že je realizací zákona pohybu; jeho hlavním cílem je umožnit přírodním nebo historickým silám, aby svobodně zmítaly lidstvem, aniž by jim překáželo nějaké spontánní lidské jednání.¹²⁷

O Hannah Arendtové Kosík píše například v knize *Poslední eseje*, kde si klade otázku, jak by asi tato žena pohlížela na současnou politickou scénu v Čechách. „Zastávala názor, že zdrojem politiky je myšlení, nikoli instinkty, předsudky, dogmata, zdůrazňovala, že hloubka a pravdivost myšlení se promítá do politiky. Jejím kritickému pohledu by proto neušla pokleslost obojího, myšlení i politiky.“¹²⁸

3.1.5 Téma války a míru

K tématu války, které se ve statích Karla Kosíka objevuje, posloužily i jeho vlastní životní zkušenosti. Především se vrací k době,

¹²⁵ Bartoš, Michal, ed. *Krajinou pochybností. Sborník úvah z Ekologických dnů Olomouc v letech 2005 a 2006*. Nymburk: O. P. S., 2007. s. 80.

¹²⁶ Bartoš, Michal, ed. *Krajinou pochybností. Sborník úvah z Ekologických dnů Olomouc v letech 2005 a 2006*. Nymburk: O. P. S., 2007. s. 79.

¹²⁷ Arendt, H. *Původ totalitarismu I-III*. Praha: Oikoymenth, 1996. s. 627.

¹²⁸ Kosík, Karel. Událost (Pražské jaro 1968). In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 75.

kdy byl vězněn v Terezíně a pracoval zde na výstavbě podzemní továrny Richard pod Radobýlem. Právě konstelace, které jej naplnily prožitkem, se prolínají úvahami zaměřenými na pojetí oběti, jež jsou tématem například v knize *Jinoch a smrt*.

Toto dílo vyšlo roku 1995 a je věnováno řadě témat, primárně se zabývá problematikou a mnohoznačností slova oběť, a jak sám autor uvádí, „*uvážuji o obětech všeho druhu a ptám se, co oběť znamená*“.¹²⁹ Například jej zajímá, zda každý člověk touží po získávání obětí, rozdíl mezi trpící obětí a „obětí“ agresorem nebo v neposlední řadě ideologie obětí.

Na jedné straně jsou za oběti považováni lidé postižení přírodní katastrofou, válkou, okupací nebo do jejich života zasáhne například nemoc. Každopádně jim vznikají újmy, a to ať už na majetku nebo na zdraví. „*Oběťmi jsou poškození, osudem pronásledovaní, ukřivdění, kteří se dožadují soucitu, útrpnosti, lidskosti, spravedlnosti, volají však také po odškodnění, rehabilitaci, nápravě či pomstě*“.¹³⁰

Ideu oběti Kosík následně staví do celé řady rovin, zajímají jej oběti ideologie, oběti iluzí, oběť a popravčí v jedné osobě, ale oběť také považuje za činorodou sázku, která odvrací zkázu a zachraňuje druhého.¹³¹

U Karla Kosíka je jedním z významných historických motivů téma války a míru. Rozdílnost války a míru v podobě příznačné pro 20. století vidí Kosík v tom, že „*mír je přípravou k válce, válka je pokračování míru jinými prostředky: opotřebování lidí a materiálu probíhá rychleji, často naráz*“.¹³²

Kosík se opakovaně vrací k problematice zneužití vědy k vojenským účelům, ale na druhou stranu připouští, že vedlejším

¹²⁹ Kosík, Karel. Němka Marianne Fabianová. In: *Jinoch a smrt*. Praha: Hynek, 1995. s. 9.

¹³⁰ Kosík, Karel. Mnohoznačnost slova „oběť“. In: *Jinoch a smrt*. Praha: Hynek, 1995. s. 11.

¹³¹ Kosík, Karel. Maximilian Kolbe. In: *Jinoch a smrt*. Praha: Hynek, 1995. s. 25.

¹³² Kosík, Karel. Sedmero podzemních zastavení. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 63.

produktem jsou i věci život zpříjemňující a prodlužující. Součástí válečného procesu je řada významných objevů v oblasti fyziky, chemie, biologie, technologie i medicíny, ovšem i výroba zbraní jako nástrojů smrti. *„Válka se ukazuje jako štědrá dávkyně, která část svých smrtonosných vynálezů přenechává mírovému využití...“*¹³³ Připouští fakt, že nejmodernější zbraně masového vyhlazování jsou každopádně inteligentní a určené k přesnému vyhledávání cílů. Naznačuje také varující tezi, že *„holocaust v německém provedení patří minulosti, experiment s přírodou a lidmi pokračuje. Země se stala laboratoří, kde se testují zbraně a lidi“*.¹³⁴

K tématu války v kontextu duchovní situace 20. století se vyjadřoval i filozof Jan Patočka. Tento významný myslitel například v knize *Kacířské eseje o filosofii dějin*, píše že *„jako všechny evropské války měla také válka 1914-1918 pozadím jisté obecně lidské přesvědčení, které se dralo násilím k manifestaci, k uskutečnění. I tato válka byla ideová, i když se její idea těžko hledá, protože je ve své negativnosti nenápadná“*.¹³⁵

Ke druhé světové válce se Patočka také vyjadřuje - např. poukazuje na nový fakt, že v ní byla odstraněna distinkce mezi frontou a zázemím. *„Letecká válka dokázala zasáhnout stejně krutě všude. A atomická situace způsobila, že válečné výsledky posledního žhavého konfliktu se stávají potenciálně definitivní, bude-li dostatečně silná a inteligentní imperiální vůle stát za nimi.“*¹³⁶ Frontu označuje Patočka za absurditu, což je pojem, s kterým se setkáváme často jak u Karla Kosíka, tak Václava Bělohradského. Tato absurdita je prožitkem

¹³³ Kosík, Karel. Sedmero podzimních zastavení. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 64.

¹³⁴ Kosík, Karel. Setkání s Třicetiletou válkou. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 163.

¹³⁵ Patočka, Jan. Války 20. století a 20. století jako válka. In: *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Oikoymenh, 2007. s. 105.

¹³⁶ Patočka, Jan. Války 20. století a 20. století jako válka. In: *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Oikoymenh, 2007. s. 115.

nesmyslnosti a nesnesitelného děsu. Patočka tuto absurditu vysvětluje, tím že člověk ztrácí smysl a doufá, že takový svět zmizí.¹³⁷

Negativně se Kosík stavěl také ke vstupu České republiky do NATO, když připomínal dějinnou zkušenost a zamýšlel se nad „*dělením planety mezi soupeřící regionální giganty: určité vrstvy, skupiny, osoby doma i v zahraničí mohou ze zapojení České republiky do NATO profitovat, ale národní zájem velí do žádného vojenského seskupení nevstupovat*“.¹³⁸

Václav Bělohradský se k tématu války vyjadřuje například v knize *Přirozený svět jako politický problém*. Přestože v eseji nazvané *Mitteleuropa: rakouská říše jako metafora* primárně rozvíjí problematiku zneosobnění jako rys evropského společenského života věnuje se zde i tématu války. O první světové válce píše, že „*ohromila evropské intelektuály právě tím, že ukázala křehkost pořádku založeného na uniformách, centralizovaném systému měr a vah, na byrokracii a zákonech, úřadovnách a neosobní službě státu, který se vznáší nad člověkem v abstraktní výši pojmu*“.¹³⁹ Právě uniforma je ve středoevropské literatuře a filozofii vzešlé z prostoru někdejší rakousko-uherské monarchie symbolem pořádku a „*metaforou evropského pojetí pravdy jako neosobnosti*“.¹⁴⁰ Bělohradský tuto primárně středoevropskou problematiku zobecňuje a v uniformě vidí metaforu evropského pojetí pravdy jako neosobnosti.¹⁴¹

Také v knize *Společnost nevolnosti* se Bělohradský zabývá tématem války a míru, přičemž i u tohoto tématu odkazuje na filozofa

¹³⁷ Patočka, Jan. *Války 20. století a 20. století jako válka*. In: *Kacířské eseje o filosofii dějin*. Praha: Oikoymenth, 2007. s. 110.

¹³⁸ Kosík, Karel. *Sedmero zrcadel*. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 10.

¹³⁹ Bělohradský, Václav. *Mitteleuropa: rakouská říše jako metafora*. In: *Přirozený svět jako politický problém /Eseje o člověku pozdní doby/*. Praha: Československý spisovatel, 1991. s. 45.

¹⁴⁰ Bělohradský, Václav. *Mitteleuropa: rakouská říše jako metafora*. In: *Přirozený svět jako politický problém /Eseje o člověku pozdní doby/*. Praha: Československý spisovatel, 1991. s. 52.

¹⁴¹ Bělohradský, Václav. *Mitteleuropa: rakouská říše jako metafora*. In: *Přirozený svět jako politický problém /Eseje o člověku pozdní doby/*. Praha: Československý spisovatel, 1991. s. 52.

Patočku, pro kterého byla fronta místem jisté zkušenosti. Člověk si zde uvědomuje, že umírá, protože uvěřil klamným heslům. Zároveň se jedná o okamžik uvědomění si svobodnější existence, který se nesmí rozplynout v každodennosti. V okamžiku překonání strachu ze smrti si člověk uvědomuje, že nepřátelé se nenachází na opačné straně fronty. Bělohradský uvažuje – spolu s Patočkou – o „*solidaritě otřesených*“, kteří se odmítají podrobovat další mobilizaci za účelem rychlejšího růstu.¹⁴²

Pro Václava Bělohradského, stejně jako pro jeho učitele, je jádrem dvacátého století válka. „*Válka je žhavým, nikdy nechladnoucím jádrem tohoto systému.*“¹⁴³

3.2 Ekonomická reflexe současnosti

Václav Bělohradský připomíná, že „*skutečnost je ve svém celku podřízena mapám nejbohatších průmyslových zemí*“.¹⁴⁴

Trh jako takový nepovažuje za efektivní instituci, která by zajišťovala koordinaci používání zakoupených předmětů. V přelidněném postindustriálním systému užitečnost předmětů záleží na schopnostech koordinace s druhými lidmi, současně dochází k znehodnocování lidské práce a lidského kapitálu globalizační technologií. Toto „*kontrastuje s kulturní a politickou definicí práce jako podmínky integrace jednotlivce do společnosti rovných a svobodných občanů*“.¹⁴⁵

¹⁴² Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 72.

¹⁴³ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 65.

¹⁴⁴ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 35.

¹⁴⁵ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 46.

Václav Bělohradský také připouští, že *„západoevropan narozený v polovině dvacátého století, stráví v placené práci přibližně polovinu času než osoba narozená v minulém století“*.¹⁴⁶

Pro současnou ekonomii je klíčovým slovem „externalita“, kterou Bělohradský definuje jako *„činnost, která ovlivňuje pozitivně nebo negativně jiné subjekty, aniž za to musí platit nebo jsou odškodňováni“*.¹⁴⁷ Tyto externality budou produkovány, dokud bude existovat bytost, jež je naší činností ovlivněna, ale její souhlas není nutný k tomu, aby tato činnost byla legitimní.¹⁴⁸

Faktem je, že již ve svých předchozích knihách Bělohradský věnoval prostor ekonomickým tématům a například zde uvádí, že *„ekonomická svoboda je podmínkou toho, že společnost je větší než jednotlivec, že lidé mohou jednat na základě znalostí, které přesahují obzor každého jednotlivce, ale přesto mu jsou k dispozici“*.¹⁴⁹

Pro Kosíka je ekonomie *„objektivním světem lidí a jejich společenských produktů, nikoli objektálním světem společenského pohybu věcí. Společenský pohyb věcí, jímž jsou maskovány společenské vztahy lidí a jejich produktů, je určitou, historicky přechodnou formou ekonomie“*.¹⁵⁰

Současně ale připouští, že ekonomie není pouze sférou nutnosti ani sférou svobody. Jedná se o oblast lidské skutečnosti, ve které se vytváří jednota nutnosti a svobody. Historické předpoklady lidské svobody se vytváří právě v ekonomii.¹⁵¹

¹⁴⁶ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 47.

¹⁴⁷ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 50.

¹⁴⁸ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 50.

¹⁴⁹ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 72.

¹⁵⁰ Kosík, Karel. *Dialektika konkrétního*. Praha: Academia, 1966. s. 132.

¹⁵¹ Kosík, Karel. *Dialektika konkrétního*. Praha: Academia, 1966. s. 145.

Kosík rozvažuje o systému produkce a spotřeby, který, jak říká, se formoval za 1. světové války. Tento systém není neutrální, ale agresivní a expanzivní a moderní člověk se bez tohoto fungujícího systému neobejde. Lidská pospolitost je dle Kosíka založena na plynulém přísunu zboží, služeb, informací a artefaktů.¹⁵²

V *Posledních eseích* si Kosík uvědomuje, podobně jako Bělohradský, že je nutné odvrátit nebezpečí plynoucí z trhovectví. Konkrétně řadí trh spolu s demokracií mezi dvě nejvyšší hodnoty naší doby. Vzájemně na sebe navazují a respektují se, ovšem neuvědomují si, že se nepohybují v rámci, který sami vytvářejí.¹⁵³

Karel Kosík vnímá trh negativně a píše, že jakékoliv komodity, které na něj vstupují, podléhají rovnostářství. Nerozlišuje se mezi původem, rasou ani náboženstvím, veškeré artikly jsou si rovny. Jedinou výjimku tvoří zboží, po kterém není poptávka. Tím se rozliší žádoucí od nežádoucího.¹⁵⁴

Po roce 1989 Kosík vidí jako hlavní figuru na trhu postavu zbohatlíka, o němž již byla řeč. Právě vzhledem k tomu, že se mění pozice státu, dochází k přehodnocení celkové sociální hierarchie a ke změnám hodnotového žebříčku. „*Anonymní diktatura policie a byrokracie byla vystřídána anonymní diktaturou trhu a – trhovectví.*“¹⁵⁵

¹⁵² Kosík, Karel. Událost (Pražské jaro 1968). In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 78.

¹⁵³ Kosík, Karel. Chodit pánům předsedům pro pivo. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 21-22.

¹⁵⁴ Kosík, Karel. Chodit pánům předsedům pro pivo. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 22-23.

¹⁵⁵ Kosík, Karel. Pražské jaro, „konec dějin“ a šaušpíler. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 112.

3.2.1 Trh a hodnoty

O tržní ekonomice Václav Bělohradský soudí, že se jedná o „*příležitost pro kulturu být jednou z oblastí svobodného soukromého podnikání, a tedy být bez pána*“.¹⁵⁶

Na trhu je poptávka po duchovních hodnotách, které jsou přirozenou potřebou člověka. Přesto se obyčejný člověk snaží jim uniknout, poněvadž se mu zdají nepřirozené. „*Intelektuál je proto v neustálém pokušení uzavřít pakt s politickou mocí proti ,neduchovnosti mas*“.¹⁵⁷

Bělohradský považuje trh za přirozený živel, který vyplývá z toho, že pokud hovoříme o moderní kultuře, jedná se o rušení tradice. K tomuto dále soudí, že každá inovace, která je duchovní hodnotou se nejprve proti názoru intelektuálů, odborníků musí prosadit.¹⁵⁸

Tržní ekonomie je založena na možnostech získávání zisku, které jsou stálé, a současně ekonomické vztahy mezi lidmi musí být pro obě strany vzájemně výhodné.¹⁵⁹

Kosík vidí smysl vlastnění, které ztotožňuje se základem každého historického vlastnictví, ve vztahu člověka k přírodě jako k přirozenému předpokladu vlastní existence. „*Dvě určující formy vlastnických vztahů 20. století (soukromě kapitalistická a státně byrokratická) představují, přes všechny podstatné rozdíly, takový způsob vlastnění a přivlastňování, který vyvlastňuje lidi z přirozených podmínek jejich života a přeměňuje Zemi na objekt bezohledné exploatace, tj. na věc, která není v podstatném vztahu k lidské existenci*“.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Bělohradský, Václav. Trh a duchovní hodnoty. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 44.

¹⁵⁷ Bělohradský, Václav. Trh a duchovní hodnoty. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 45.

¹⁵⁸ Bělohradský, Václav. Trh a duchovní hodnoty. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 46.

¹⁵⁹ Bělohradský, Václav. Postkomunistické podzemní město. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 48.

¹⁶⁰ Kosík, Karel. Vlast Máchova. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 92.

Přiklání se také k názoru, že trh a demokracie jsou vzájemně provázány a jeden bez druhého nemohou existovat, považuje je za dvojici nejvyšších hodnot, které jsou v bytostném sepětí.¹⁶¹

Klíčovou vlastností trhu je pro Kosíka rovnostářství, kterému se veškeré entity vstupující na trh musí podrobit, přičemž nezáleží „na původu, urozeném či nízkém, na místě zrodu, na příslušnosti k sektě, rase, náboženství...“.¹⁶²

Systém produkce a spotřeby, jehož počátky sahají do 1. světové války, se dle Kosíka formoval během celého 20. století. Produkování a konzum ovšem nejsou neutrálním uspořádáním, ale jednájí agresivně a expanzivně.¹⁶³ Systém, o kterém Kosík hovoří, si moderní člověk nastavil pro usnadnění života, v současné době si ovšem život bez něj nedokáže představit. Zde vidí Kosík onu hrozbu trhu, poněvadž zde panuje obava z toho, že se člověk nechá tímto agresivním a mocným systémem pohltit.¹⁶⁴

3.3 Dějinná reflexe současnosti

Bělohradský hovoří o dějinném člověku jako o tom, kdo je od dějin osvobozený, a právě dějiny jsou trváním této svobody před životem. V této souvislosti opět připomíná dílo významného evropského filozofa Jana Patočky. „Patočka popsal ve svých Kacířských esejích o filozofii dějin ono ‚osvobození se k dějinám‘, onen původní vzmach nad ‚pouhý život pro život‘, který stojí na počátku evropské tradice.“¹⁶⁵ Patočka za nejdůležitější dimenzi evropského člověka považuje politiku, dle jeho názoru v ní „člověk vítězí nad křehkostí lidského faktu“.¹⁶⁶

¹⁶¹ Kosík, Karel. Chodit pánům předsedům pro pivo. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 20.

¹⁶² Kosík, Karel. Chodit pánům předsedům pro pivo. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 23.

¹⁶³ Kosík, Karel. Událost (Pražské jaro 1968). In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 78.

¹⁶⁴ Kosík, Karel. Událost (Pražské jaro 1968). In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 78.

¹⁶⁵ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 59.

¹⁶⁶ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 60.

Bělohradský své myšlenky rozvíjí, zamýšlí se nad tématem dějinnosti, které se často v jeho filozofických úvahách objevuje, a to v různých souvislostech. „*Dějinný člověk, ,člověk osvobozený k dějinám‘, zakládá obec, jejímž smyslem je pečovat o možnost života pojatého jako ,péče o duši‘.*“¹⁶⁷ Dějinný člověk v obci zjišťuje rozdíl mezi skutečností a obrazem, což Bělohradský vysvětluje jako jádro tradice, kterou pokud člověk ztratí, ztratí i zkušenost, čímž ztratí i duši. Tradice spolu s dialogem je jediným přístupem k pravdě.¹⁶⁸

Smysl dějinného lidství je vytvářen ze svobody člověka. V této souvislosti Bělohradský připomíná Patočkův výraz „*přirozený svět*“, který se vztahuje k celkovým zkušenostem člověka. Konkrétně se jedná o zakotvení člověka ve společenství druhých, ve kterém vzniká chápání rozdílů mezi vstřícností a lhostejností, hovoří o tzv. prastruktuře „*ty-já*“, v níž je veden dialog týkající se vztahu k předmětům. Druhou zkušeností je práce, pomocí které člověk rozpoznává své možnosti a identitu a vzdoruje jejich ničení. Třetím typem zkušenosti, ve které člověk uskutečňuje své možnosti, je nelhostejnost sama k sobě. Tato nelhostejnost je v člověku probouzena řečí a činy.¹⁶⁹

Dalším významným tématem je u Václava Bělohradského pojem „*Mittleuropa*“, o kterém říká, že má poskytnout „*společenský historický základ témat, která vnesli do povědomí západního člověka autoři ,rozpadající se rakouské monarchie‘, kteří rozpoznali v agónii tohoto mnohonárodního celku jakousi předehru budoucí krize Evropy a ve svých dílech přetvořili tuto zkušenost rozpadu a agónie ve velkou metaforu duchovní krize západního člověka: finis Austriae se tak stává metaforou osudu Evropy*“.¹⁷⁰

¹⁶⁷ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 59.

¹⁶⁸ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 59.

¹⁶⁹ Bělohradský, Václav. *Přirozený svět jako politický problém*. In: *Přirozený svět jako politický problém /Eseje o člověku pozdní doby/*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1991. s. 156-157.

¹⁷⁰ Bělohradský, Václav. *Mittleuropa: rakouská říše jako metafora*. In: *Přirozený svět jako politický problém /Eseje o člověku pozdní doby/*. Praha: Československý spisovatel, 1991. s. 39.

Slovo Mitteleuropa představuje dle Bělohradského jistý univerzalizmus, tragédii evropského racionalismu a rozpoznání budoucí krize Evropy.¹⁷¹ „*Tato tragédie vyplývá z vnitřní rozpornosti, která vládne západním dějinám: na jedné straně všelidský univerzalizmus jako vlastní obsah západních dějin, na druhé straně však se tento univerzalizmus uskutečňuje jen rostoucím zneosobněním všech forem života*“.¹⁷²

Mitteleuropa je metaforou duchovní krize západního člověka vycházející z historické zkušenosti a politické ideji 19. století, kdy se říše mění na státy, které jsou přirozeným dovršením národní totožnosti. Jediným legitimním základem státu je etnická jednota národa. Mitteleuropa jako politická idea chce zachránit rakouskou mnohonárodní říši před rozpadem, který rostoucím nacionalismem hrozí. Mitteleuropa chce tomuto nacionalistickému pojetí vzdorovat. Smyslem rakouské říše byla ochrana malých národů před německým a ruským imperialismem. Bělohradský uvádí, že Mitteleuropa má argumenty pomocí kterých se snaží obnovit univerzalistické pojetí státu. Opírá se o tradiční pojem říše, jejímž účelem je sjednotit lidstvo. Dalším pilířem tohoto pojetí je myšlenka velkého sjednoceného trhu, který všem členským národům přináší ekonomické výhody. A neméně významným a pozitivním bodem nadnárodního seskupení je předpoklad kulturního rozvoje, plynoucí z kulturní rozmanitosti.¹⁷³

Postoj Bělohradského k dějinám a společnosti je postojem hledajícím a zároveň směřuje k obraně člověka a lidskosti. Bělohradský se ve svém filozofickém uvažování zaměřuje na postavení jedince

¹⁷¹ Bělohradský, Václav. Mitteleuropa: rakouská říše jako metafora. In: *Přirozený svět jako politický problém /Eseje o člověku pozdní doby/*. Praha: Československý spisovatel, 1991. s. 41.

¹⁷² Bělohradský, Václav. Mitteleuropa: rakouská říše jako metafora. In: *Přirozený svět jako politický problém /Eseje o člověku pozdní doby/*. Praha: Československý spisovatel, 1991. s. 42.

¹⁷³ Bělohradský, Václav. Mitteleuropa: rakouská říše jako metafora. In: *Přirozený svět jako politický problém /Eseje o člověku pozdní doby/*. Praha: Československý spisovatel, 1991. s. 39-43.

ve společnosti a jeho možnosti uplatnění v rámci společenského systému.¹⁷⁴

Karla Kosíka provázela témata dějinnosti ve všech dílech, již v knize *Dialektika konkrétního* je kapitola nazvaná *Dějiny a svoboda*, ve které se zamýšlí nad tím, jaké jsou předpoklady dějin a jak mohou dějiny existovat. „Člověk tvoří dějiny a žije v dějinách dávno předtím, než pozná sám sebe jako dějinnou bytost.“¹⁷⁵

Kosík chápe dějiny jako dialektický proces. Během této dějinné dialektiky jsou lidé pouhými nástroji a tvůrci dějin.¹⁷⁶ „V dějinách se uskutečňuje jednotu nutnosti a svobody, ale svoboda je konec konců pouze domnělá a jednotu svobody a nutnosti je proto fiktivní.“¹⁷⁷ Lidé, kteří dějiny vytvářejí, jednají na své riziko a nebezpečí.¹⁷⁸ Dějiny jsou uspořádány do jednotlivých etap, které ovšem „nespějí nikdy k definitivnímu vyvrcholení a k apokalyptickému konci. Žádná epocha v dějinách není absolutně jen přechodem k jinému stadiu, stejně jako žádná epocha neční nad dějinami“.¹⁷⁹

Charakteristická je dle Kosíka pro moderní dějiny také záměna podstatného s vedlejším a postupné vytlačování podstaty. Lidé se honí za nepodstatnými a podružnými věcmi, zatímco podstatné jim uniká. „Každá doba je určována vztahem, jaký lidi zaujmají ke skutečnosti, a tedy také sami k sobě. Tento určující vztah tvoří paradigma (vzorec) epochy.“¹⁸⁰

Kosík si v této souvislosti klade otázku, zda jsou dějiny u konce. Odpovídá, že nikoli. U konce jsou dějiny moderního paradigmatu, které se vyčerpaly a ztratily tvořivost. Dále myšlenku rozvíjí a příklání se

¹⁷⁴ Stark, Stanislav. *Vybrané osobnosti českého filosofického myšlení*. Plzeň: ZČU; Praha: Epoque, 2011. s. 100.

¹⁷⁵ Kosík, Karel. *Dialektika konkrétního*. Praha: Academia, 1966. s. 159.

¹⁷⁶ Kosík, Karel. *Dialektika konkrétního*. Praha: Academia, 1966. s. 160-161.

¹⁷⁷ Kosík, Karel. *Dialektika konkrétního*. Praha: Academia, 1966. s. 161.

¹⁷⁸ Kosík, Karel. *Dialektika konkrétního*. Praha: Academia, 1966. s. 162.

¹⁷⁹ Kosík, Karel. *Dialektika konkrétního*. Praha: Academia, 1966. s. 165.

¹⁸⁰ Kosík, Karel. Pražské jaro, „konec dějin“ a šaušpíler. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 109.

k faktu, že rozum ztratil schopnost porozumět současnému dění, což vede k tomu, že se přestal chovat odpovědně.¹⁸¹

Dále filozof předkládá teorii, že „*Evropa není amerikanizována, nýbrž Evropa, stejně jako Amerika a Japonsko, vstoupily do závěrečné fáze ‚konce dějin‘*“.¹⁸² Zároveň deklaruje, že vzhledem k tomu, že dějiny spějí ke konci, jsou „*zeslabeny natolik, že již jen imitují imitované, neboť ztrátily tvořivou imaginaci. Producenti moderního komfortu a blahobytu jsou zároveň v jedné osobě vykonavateli ‚konce dějin‘*“.¹⁸³

Pro Kosíka jsou dějiny pluralitou možností, z nichž některé mají tu schopnost dále se rozvinout a neustrnout. Přitom ovšem cílem dějinného subjektu „*není ustavení ideální společnosti s věčnou, konečně nalezenou harmonií, ale pokus odvrátit nebezpečí, které visí nad soudobým lidstvem...*“.¹⁸⁴

Také u Kosíka se tam, kde uvažuje o specifické problematice střední Evropy, setkáváme s termínem *Mitteleuropa*, dle tohoto filozofa je ovšem „*zatížen ideologickým balastem*“.¹⁸⁵ Kosík pod tímto označením vnímá mocenský nárok Němců na území obývané Čechy, Slováci, resp. také Maďary, Rakušany, Italy. Dále termín střední Evropa vysvětluje jako „*dějinný prostor osídlený Čechy, Němci, Židy, Slováci, Maďary a brání se proti dvěma zahraničním hrozbám: pangermanismu (starému i novému) a carismu (tradičnímu i modernímu)*“.¹⁸⁶

Kosík hovoří o střední Evropě jako o místě, které je neustále vystavováno ranám času. Zároveň si klade otázku, zda je tento problém celoevropský. *Mitteleuropa* je pro Kosíka dějinný prostor, teritoriálně

¹⁸¹ Kosík, Karel. Pražské jaro, „konec dějin“ a šaušpíler. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 110.

¹⁸² Kosík, Karel. Pražské jaro, „konec dějin“ a šaušpíler. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 116.

¹⁸³ Kosík, Karel. Pražské jaro, „konec dějin“ a šaušpíler. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 119.

¹⁸⁴ Kosík, Karel. Událost (Pražské jaro 1968). In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 73.

¹⁸⁵ Kosík, Karel. Všechna moc vychází z imaginace. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 20.

¹⁸⁶ Kosík, Karel. Všechna moc vychází z imaginace. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 20-21.

zaměřený na Čechy, Němce, Židy, Slováky a Maďary, kteří jsou v opozici pangermanismu a carismu. Střední Evropa je místem střetů a vzájemného ovlivňování mnoha národů a národností a to z pohledu dějinného, kulturního i duchovního. Kosík se vzhledem k rozpadu dějinných souvislostí obává o osud střední Evropy. Dle jeho názoru zde probíhá drama, které ovlivní budoucnost celé Evropy a vyjadřuje obavu nad tím, že se Evropa nedokáže vymanit z dějinného paradigmatu, v němž se pohybuje.¹⁸⁷

Kosík je ve svých názorech velmi nekompromisní a pesimistický. V podstatě chce svými úvahami čtenáře seznámit s tím, že dnešní realitu vidí jako epochu konce dějin.

¹⁸⁷ Kosík, Karel. Všechna moc vychází z imaginace. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 21-24.

4 EVROPA JAKO KULTURNÍ REGION

Dalším fenoménem doby, kterým se Bělohradský ve svých filozofických úvahách zabývá, je změna obecné atmosféry a říká, že „*přišel čas napsat nové evangelium, přebudovat společnost na ,nové dobré zprávě‘, na principech rozumu a pokroku, na vědě, která sjednocuje lidstvo šířením nové metody v produkci univerzálně platných pravd*“.¹⁸⁸

Uvědomuje si, že neshody v průmyslové společnosti překonat nelze, ale cílem vyšší kultury by mělo být zviditelnění víry v pozitivní důsledky ve veřejném prostoru demokratických společností. Tato důvěra by měla být „*legitimním zdrojem autority intelektuála*“.¹⁸⁹

Předkládá také teorii čtyř velkých migrací západního lidstva. Během první z nich došlo k přechodu na nový matematizovaný metaslovník, a to z kontinentu náboženských válek, kdy v šestnáctém století byla opuštěna teologie. „*Myšlení ‚more geometrico‘ je nový kontinent, z něhož náboženské a politické vášně budou navždy vypovězeny. Descartes, Spinoza, Galileo, Hobbes jsou hrdinnými dobyvateli tohoto odpolitizovaného kontinentu*“.¹⁹⁰

Druhá migrace se vyznačuje změnou, kdy jednání každého má být obhájeno „*před tribunálem rozumu jako jednání morální*“.¹⁹¹ Symboly této přeměny, kdy se v devatenáctém století objevil nový kontinent, Bělohradský konkrétně uvádí Rousseau, Kanta a Francouzskou revoluci. Tento nový kontinent nás první průmyslovou revolucí a buržoazní

¹⁸⁸ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 37.

¹⁸⁹ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 38.

¹⁹⁰ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 64-65.

¹⁹¹ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 65.

ekonomickou globalizací začal rychle vzdalovat od ostatního lidstva.¹⁹² Pro Kanta byla Francouzská revoluce „osvobozením se člověka od omezení, která si sám způsobil nedostatečným užíváním svého rozumu“.¹⁹³

Během třetí migrace se kontinent západního lidstva změnil na kontinent ekonomie, k čemuž filozof dodává: „Až sestavíme jeho mapu a pochopíme jeho zákony, všechny konflikty budou konečně vyřešeny, protože jejich pravým historickým důvodem byly třídní rozdíly.“¹⁹⁴

Karel Kosík se spíše než na proměny v celoevropského horizontu soustředí na střední Evropu. Kulturu střední Evropy vnímá jako důsledek střetávání a vzájemného ovlivňování Čechů, Němců a Židů, během kterého se odehrává drama určující tvář moderní doby. „*Střední Evropa je dějinný, kulturní a duchovní prostor, místo stýkání, střetávání a ovlivňování mnoha národů a národností, a nemůže se proto redukovat či transformovat, nechce-li ztratit svůj tvořivý a syntetizující charakter, na monopolní panství jednoho národa nad ostatními.*“¹⁹⁵

4.1 Téma multikulturalismu

Multikulturalismus je jevem, který je příznačný pro současnou tvář Evropy. O této problematice píše zejména Václav Bělohradský, který má jednak zkušenost ze života v Itálii a druhým důvodem je jeho profesionální zájem. Na multikulturalismus se dívá pohledem sociologa. Uvažuje o charakteru a příčinách demografických proměn v současné západní Evropě více než Karel Kosík.

¹⁹² Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 65.

¹⁹³ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 259.

¹⁹⁴ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 65.

¹⁹⁵ Kosík, Karel. Všechna moc vychází z imaginace. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 21.

Václav Bělohradský hovoří o tom, že úzkost z multikulturní společnosti je přirozená, a je toho názoru, že hlásat multikulturní ideál je snadné, složité je uvést jej do praktického života.¹⁹⁶

Za jádro multikulturalismu považuje uznání druhého jako druhého, což pro jednotlivce znamená uznání práva netoužit po roli v naší společnosti a právo nechtít být jedním z nás.¹⁹⁷

V opozici k multikulturalismu je multirasismus. *„Ve společnosti multirasové jsou etnické či rasové rozdíly kompenzovány asimilací, neboli přijetím jednotného kulturního modelu; barva kůže nebo etnický původ nikomu nesmí bránit v přístupu k těm rolím, které jsou ve veřejném prostoru privilegovanou kulturou definovány jako ‚nejvyšší‘.“*¹⁹⁸

Na druhou stranu Bělohradský hovoří o tom, že multikulturalismus je ideologií třetí fáze kapitalismu. *„Zachází s každou kulturou jako kolonizátor s kulturami domorodců, jejichž podivné zvyky a obyčeje je třeba studovat s porozuměním, ne je zbytečně jítřit.“*¹⁹⁹ Zde vidí Bělohradský v multikulturalismu určité rozpory. Na jedné straně nadbytek komunikace a nepotlačitelná tekutost institucí oslabily sdílené pojmy a silné identity. Druhým rozporem multikulturalismu je zdánlivé překonání europocentrismu jako uznání rovnosti všech kultur. Ve skutečnosti jsou kultury znehodnoceny globální hyperburžoazií.²⁰⁰

Zásadním obratem k tématu multikulturalismu je, že *„katolické křesťanství chce mít svou vlast – Evropu – a hájit ji proti ‚kulturním*

¹⁹⁶ Bělohradský, Václav. *Mezi světy & Mezišvěty*. Praha: Votobia, 1997. s. 103.

¹⁹⁷ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 254.

¹⁹⁸ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 253-254.

¹⁹⁹ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 256.

²⁰⁰ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 256-257.

cizincům“, současně se Evropa potřebuje přihlásit k sobě samé, pokud chce přežít.²⁰¹

Závěr Bělohradského úvahy je vcelku překvapivý, poněvadž soudí, že vzhledem ke své rozpornosti je politický projekt multikulturalismu vyčerpán. Ovšem současně varuje, že se nesmí vrátit starý západní evropocentrismus.²⁰²

4.2 Sociálně–kulturní témata

Kosík se domnívá, že původní a celistvý smysl kultury se rozpadl. *„Kultura se vedle průmyslu, financí, zemědělství, politiky uzavřela do sebe jako jeden z mnoha oborů a jedna z odborností.“*²⁰³ Zároveň člověk v kultuře a kulturou osvědčuje své lidství.²⁰⁴

Bělohradský říká, že kultura chce v moderní době neustále něčemu sloužit, ale současně trpí pocitem neužitečnosti.²⁰⁵ Sám přiznává, že jeho pohled na současnou kulturu je v podstatě pesimistický.²⁰⁶ *„Kultura je ve své podstatě odkaz děl, která nelze pochopit jinak než jako otázky, na které musím odpovědět sám za sebe, na které nemám žádnou příručku. Vzdělání pak je to, co nás otvírá tomuto odkazu, který bychom mohli také minout a číst knihy jen jako rejstříky. Vzdělání čím dál tím víc ruší v tomto přeorganizovaném světě masového provozu.“*²⁰⁷

Negativním kulturním jevem dnešní Evropy je například antisemitismus, který Václav Bělohradský označuje za archetyp falešného nepřítele. Upozorňuje, že je *„podstatný rozdíl mezi skutečným nepřítelem, kterého pojmenoval skutečný politik, a nepřítelem umělým,*

²⁰¹ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 260.

²⁰² Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 261.

²⁰³ Kosík, Karel. Osvícenství a kultura. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 144.

²⁰⁴ Kosík, Karel. Osvícenství a kultura. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 144.

²⁰⁵ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 15.

²⁰⁶ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 23.

²⁰⁷ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 66.

*vymyšleným, který slouží jen k tomu proměnit občany státu v manipulovatelnou masu“.*²⁰⁸

Do kulturní oblasti spadá také téma výchovy, která by dle Bělohradského měla být kladením otázek, které se zabývají rozpory světa a vedou k přijímání odpovědnosti. V postindustriální společnosti je ovšem výchova spíše zakrýváním rozporů a pouhým ochočováním.²⁰⁹

²⁰⁸ Bělohradský, Václav. O ideji státu. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 39.

²⁰⁹ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 89.

5 EVROPSKÉ MYŠLENÍ PROSTŘEDNICTVÍM LITERÁRNÍCH MOTIVŮ V DÍLE KOSÍKA A BĚLOHRADSKÉHO

V následující kapitole si všímám, že Kosík i Bělohradský využívají pro charakterizaci duchovní situace Evropy i k úvahám o češství velké množství literárních motivů. Nejvýznamnější z nich budou nyní představeny.

Pokusím se zde především o rozbor toho, jaká spojení autoři nachází či vytváří mezi motivy významných děl evropské literární tradice a společenskými a kulturními problémy Čech, které Kosík nazývá zemí Jaroslava Haška a Bohumila Hrabala²¹⁰ a Evropy 20. století.

Sám Kosík přiznává, že středoevropská varianta celosvětového dramatu, konkrétně česká situace, je zvláštní a spočívá v tom, že se tento „globální proces odehrává, jako by byl popisován či vymyšlen Kafkou a Haškem, jako groteska a fraška“.²¹¹

Kosík hovoří o dvou fenoménech spojených se střední Evropou, ze kterých je možno vyčíst, co se dnes děje na celém světě. Za jeden z těchto fenoménů označuje mnichovanství, a druhým je Franz Kafka. Oba jsou teritoriálně spjaty se středem střední Evropy, ale její rámec překračují.²¹² Zároveň Kosík připouští, „možná se dnes ve střední Evropě rodí nový fenomén, který bude mít pro pochopení a popis moderního světa stejný význam jako mnichovanství a kafeidnost“.²¹³

5.1 Kosík a Kafka

Karel Kosík byl velkým obdivovatelem díla Franze Kafky, často se ve svých úvahách k jeho odkazu vrací a upozorňuje na charakteristické rysy Kafkovy tvorby. Mezi obecné rysy Kafkova díla lze zařadit absurditu,

²¹⁰ Kosík, Karel. Chodit pánům předsedům pro pivo. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 17.

²¹¹ Kosík, Karel. Všechna moc vychází z imaginace. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 22.

²¹² Kosík, Karel. Infernální kruhy. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 127.

²¹³ Kosík, Karel. Infernální kruhy. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 128.

groteskní pojetí reality a fakt, že neuvěřitelné situace jsou prezentovány jako samozřejmost. Kafkova tvorba je značně pesimistická a výrazná v marné touze o záchranu člověka.²¹⁴

Kosík dále upozorňuje, že v šedesátých letech bylo Kafkovo dílo příležitostí a záminkou ke kritické analýze současnosti. Dnešní doba pochopila, že Kafka je přitažlivý a výnosný artikl pro turisty, a podle toho jedná.²¹⁵ Současně v díle Franze Kafky vidíme převrácenost a nenormalitu moderní doby.²¹⁶

Zásadní literární motivy skýtá podle Kosíka povídka *Proměna*, která byla vydána roku 1915. Jedná se o příběh Řehoře Samsy, obchodního cestujícího, který se jednou ráno probudí jako obludný hmyz. Děj této povídky se odehrává v bytě rodiny Samsových, pro kterou je jeho proměna velkou ranou, protože Řehoř byl jediný, kdo měl práci a celou rodinu živil. Z počátku se proto o něho vzorně starají, zvláště jeho sestra, a s velkou nadějí očekávají zlepšení. Postupně se však jejich naděje začíná ztrácet a i jejich péče začíná ochabovat. Později se o něho přestávají starat úplně, tato činnost je přenechána staré služebné. Řehoř je jim čím dál odpornější, až se nakonec dohodnou na jeho likvidaci. Než však svoje plány mohou uskutečnit, Řehoř sám, zničený na těle i na duši umírá.

Pro Kosíka je klíčovou postavou této povídky moderní anti-Antigona, Řehořova sestra Markéta, ve které vidí protipól Antigony antické, klíčovým okamžikem je dle jeho názoru místo, kdy se vzdává svého bratra a uvažuje o něm ne jako o člověku, ale jako o zvířeti, jehož pozůstatky má odklidit služebná. Pomocí této postavy, Markéty Samsové, Kosík charakterizuje podstatu 20. století.

Kosík si klade otázku, zda v moderní době existuje Antigona, a dále ho zajímá, zda se hrdinská a obětavá Sofoklova Antigona

²¹⁴ Polášková, T., *Literatura – přehled středoškolského učiva*. Třebíč, 2005. s. 121.

²¹⁵ Kosík, Karel. Všechna moc vychází z imaginace. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 30.

²¹⁶ Kosík, Karel. Infernální kruhy. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 127.

od moderní Antigony liší. V této souvislosti připomíná dva významné myslitele – Kierkegaarda a Hegela, pro které nebyla Antigona postavou tragickou, nýbrž nešťastnou. Zajímá ho také, „*kdo se může vzepřít skutečné nebo domnělé všemohoucnosti Markéty Samsové a kdo se jí jako moderní Antigona postaví na odpor*“.²¹⁷

Charakter moderní doby je, dle Kosíka, patrný také v tom, že Samsovi nejsou schopni postarat se o svého syna, když je nejvíc potřebuje, přestože Řehoř je svou pilnou prací po celá dlouhá léta finančně zajišťoval. Jako jeden z důvodů, proč vážne komunikace, je možno chápat i to, že Řehoř nemůže hovořit lidskou řečí. Samsovi nevidí a nechtějí vidět, že ačkoli se jeho tělesná schránka změnila, jeho osobnost zůstává stále stejná.

Kafka se podle Kosíka se Samsou do značné míry ztotožňuje. Dále připouští, že Kafka dokázal, i přes apokalyptický literární ráz, přesně vystihnout ve svých dílech podstatu doby. Konkrétně s Kafkou souhlasí například tvrzením, že „*moderní doba je nepřátelská tragičnu*“, tragično vylučuje a na jeho místo nastupuje groteskno.²¹⁸

Ve skutečnosti je moderní doba pouhou napodobeninou tragična. Kosík ve *Století Markéty Samsové* popisuje důsledky odlidštění lidských vztahů a fakt, že toto odcizení vede k tomu, že ani smrt již nemá moc, dochází k její degradaci, což je patrné právě v rodině Samsových, kterými smrt jejich bratra a syna nijak neotřásla. Faktem je i skutečnost, že pro rodinu Řehoře Samsy, je hlavním cílem mít klid. „*Všechno, co tento klid narušuje, je odporné, odpuzující, musí jít z cesty, musí být uklizeno. A tímto klidem neotřese naprosto nic, ani smrt: smrt ztratila svou*

²¹⁷ Kosík, Karel. *Století Markéty Samsové*. In: *Století Markéty Samsové*. Praha: Český spisovatel, 1995. s. 17.

²¹⁸ Kosík, Karel. *Století Markéty Samsové*. In: *Století Markéty Samsové*. Praha: Český spisovatel, 1995. s. 11.

*otřesnou moc, je bezmocná proti zaběhanému, běžnému klidu, kterému lidi propadají.*²¹⁹

Hlavní hrdina v Kafkových románech je člověk, který žije ve světě, o jehož chodu a změně rozhodují jiné síly, které na jednotlivci nejsou závislé. V tomto světě jsou vztahy odcizené a člověk je neustále nucen klást si otázku, co je pravda.²²⁰

Povídka *Proměna Kosíka* vedla k filozofickým úvahám o smrti, odlidštění společnosti a izolovanosti každého jednotlivce. Jedinci jsou součástí davu, a tato masovost má samozřejmé společenské důsledky. Hlavním zdrojem poznání je pro Kosíka přirozenost světa.

5.2 Bělohradský a Kafka

Stejným Kafkovým dílem se zabývá i Václav Bělohradský. Ten si ohledně způsobu interpretace, vhodném pro Kafkovo dílo, klade otázku, zda je cílem vyčíst z textu smysl, nebo tento smysl vkládá naopak čtenář. Dále jej zajímá, jaká byla reakce na Kafkovu práci v naší společnosti a jako příklad uvádí liblickou konferenci o Kafkovi (1963) a následný masový objev smyslu jeho díla. Bělohradský spojuje objev smyslu Kafkova díla v socialistickém Československu v šedesátých letech se začátkem obrodného procesu. *„Čtenáři tehdy uzavřeli novou dohodu o čtení literárních děl – v knihách, písniích a divadelních hrách objevovali ‚odcizení‘ a ‚absurditu‘, které vnímali jako svou vlastní nejhlubší existenciální zkušenost.*²²¹

Václav Bělohradský zdůrazňuje právě roli Karla Kosíka v procesu osvojování Kafkova díla v českém prostředí. Uvádí, že *„Karel Kosík navrhl uzavřít novou dohodu o čtení textů Franze Kafky: všechna*

²¹⁹ Kosík, Karel. Století Markéty Samsové. In: *Století Markéty Samsové*. Praha: Český spisovatel, 1995. s. 16.

²²⁰ Kosík, Karel. Hašek a Kafka neboli groteskní svět. In: *Století Markéty Samsové*. Praha: Český spisovatel, 1995. s. 130.

²²¹ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 43.

*spisovatelova díla jsou o tom, že v moderní době už nemůže existovat žádné tragično, jen groteskno – každý tragický hrdina se nezadržitelně proměňuje v hrdinu směšného“.*²²²

Václav Bělohradský, který upozorňuje na Kosíkovy klíčové myšlenky například v knize *Společnost nevolnosti*, která byla poprvé vydána roku 2007, se opět vrací k výkladu Markéty Samsové, dle Karla Kosíka hlavní hrdinky povídky *Proměna*. „*Markéta je moderní anti-Antigonou: Antigona pohřbí svého bratra – zrádce obce, tedy monstrum svého druhu, a to přes výslovný zákaz vladaře. Pohřbí ho, protože povinnosti vyplývající z rodinného svazku jsou nadřazeny povinnostem, které nám ukládá státní moc. Markéta Samsová svého bratra zakletého v hmyzím těle nepohřbí, nechá ho hodit do popelnice, když sám neměl dost odpovědnosti, aby odešel a nerušil klid rodiny.*“²²³

Kafkovo dílo zmiňuje Václav Bělohradský například i v knize *Myslet zeleň světa*, když Kafkovu povídku *Při stavbě čínské zdi* vidí jako velikou metaforu doby. „*Tak jsme ochotni smazat současnost,*“ říká Kafka. *Současnost neznamena, že dvě události probíhají ve stejném okamžiku, ale že umím být bližním druhých, prožít jejich zkušenost jako svou vlastní. Svět masového sdělování je obehnán zdí, která neprodyšně odděluje přítomnost od současnosti.*“²²⁴ Bělohradský zde upozorňuje na fakt, že člověku otevírá svět současnost, ne pouhá přítomnost, z člověka se stává náš současník, právě tato současnost je vázána na zkušenost a vliv prostředí.²²⁵

Bělohradský připomíná i Kafkovu povídku *Doupě*, kde vytvořil alegorii jedné z nejstarších definic člověka, která zní „*animal rationale*“. Právě duch doupěte evropským dějinám vládne. „*Slovo ,animal‘ označuje boj o život, kterým je člověk poután k sobě. Slovo ,ratio‘ označuje*

²²² Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 48.

²²³ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 48.

²²⁴ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 24.

²²⁵ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 25.

*systematické rozvíjení a plánování doupěte, v němž rozdíl mezi nebezpečným vnějškem a bezpečným vnitřkem je nejvyšší motiv lidské existence. Co má nějakou cenu, je hodnotou.*²²⁶ „Člověk žije v rozdílu mezi esencí a pouhou existencí – to je to doupě, o kterém vypráví Kafka. Esence je ‚vnitřek, který vládne nad vnějškem‘.²²⁷

5.3 Bělohradský, Kosík a reflexe Haškova díla

Karel Kosík věnuje Haškovu dílu zvláštní pozornost, a to zejména v knize *Století Markéty Samsové*, ovšem Haška zmiňuje i v jiných knihách, například v *Posledních esejích*, v kapitole *Chodit pánům předsedům pro pivo*, píše o naší zemi, jako o zemi Jaroslava Haška a Bohumila Hrabala.

Ve *Století Markéty Samsové* je s Haškem a jeho stěžejní postavou Švejkem spojeno několik kapitol, jedná se například o část nazvanou *Hašek a Kafka neboli groteskní svět*, tato kapitola je dále rozčleněna na pět podkapitol. Ty jsou nazvány *Kafka a Hašek*, *Kdo není Švejk*, *Groteskní svět*, *Kdo je Švejk?* a poslední částí této kapitoly je oddíl nazvaný *Hašek a Kafka*. Další samostatná kapitola věnována tomuto tématu je nazvána *Švejk a Bugulma neboli zrození velkého humoru*, zde Kosík použil rozdělení na 45 částí, které nejsou samostatně pojmenovány, ovšem Švejkovo téma je protnuto v každé z nich.

K dílu *Století Markéty Samsové* se vrací Kosík i v knize *Předpotopní úvahy*, kde tuto svou práci komentuje následujícím způsobem: „V roce 1963 jsem napsal stať nazvanou *Hašek a Kafka neboli Groteskní svět*. Nebyla to literární studie, ale programové vyhlášení, které zdůrazňovalo, že střední Evropa je dějinný, kulturní a duchovní prostor, místo stýkání, střetání a ovlivňování mnoha národů a národností, a nemůže se proto redukovat či transformovat, nechce-li

²²⁶ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 46.

²²⁷ Bělohradský, Václav. *Myslet zeleň světa*. Praha: Mladá fronta, 1991. s. 46-47.

*ztratit svůj tvořivý a syntetizující charakter, na monopolní panství jednoho národa nad ostatními.*²²⁸

Zásadní smyslem Haškova díla je podle Kosíka upozornit na mezilidské vztahy na pozadí válečných událostí. Proti válečným idejím staví konkrétní každodennost, a to vzhledem k tomu, že zkušenost války zasáhla bez výjimky každého.

Švejka jako literární postavu lze spatřovat z mnoha úhlů pohledu, tak jej také vnímá Karel Kosík a klade si otázku, zda přestože se u Haškova díla jeví vše jasné, srozumitelné a humorné, tomu tak skutečně je. Kosík zajímá, zda tato průhlednost a samozřejmost Haškova díla není pouze zdánlivá a klamná.²²⁹

Kosík se zamýšlí i nad tím, kdo je a kdo vlastně není Švejk? Hledá také smysl anekdotických vyprávění, komiky, tragičnosti i grotesknosti a připouští, že Švejk není šašek. Vidí v něm nepostradatelného sluhu, občas i blázna, který slouží jako nástroj k realizaci pánova záměru, ovšem který dokáže být činný a tím pánovy plány také měnit. Je vynalézavý a podnikavý. Kosík hledá rozdíly mezi pánem a sluhou, a zajímá ho, kdo komu vlastně vnucuje svou vůli a je v tomto vztahu aktivní.²³⁰ Závažné otázky, které podle Kosíka nutí k zamyšlení nad základní hierarchií společnosti.

Švejk není závislý na činiteli, jež je nedotknutelný a svatý, naopak provokuje jej pouhou existencí a fyzickou přítomností. Švejk se

²²⁸ Kosík, Karel. Všechna moc vychází z imaginace. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 21.

²²⁹ Kosík, Karel. Hašek a Kafka neboli groteskní svět. In: *Století Markéty Samsové*. Praha: Český spisovatel, 1995. s. 122.

²³⁰ Kosík, Karel. Hašek a Kafka neboli groteskní svět. In: *Století Markéty Samsové*. Praha: Český spisovatel, 1995. s. 123.

neúčastní hry a nepodřizuje pravidlům, čímž se stává proti své vůli podezřelým.²³¹

Některé pasáže v Haškově Švejkovi vyvolávají smíšené pocity, smích se střídá s pocitem mrazení, komická místa se střídají s místy tragickými. Kosík poukazuje na fakt, že Švejk je po 1. světové válce vnímán spíše humorně a satiricky než tragicky; lidé v něm spatřovali smích nad prožitou hrůzou, která se již nikdy nevrátí. Ale sám zdůrazňuje, že přestože je v tomto díle primární pocit směšnosti a veselosti, je brzy potlačen a groteskno přechází v zamyšlení nad sebou samým a v člověku převládá pocit trapnosti nad vlastním smíchem. Člověk se chce zbavit absurdnosti, ve které se neorientuje, kde ztrácí pocit jistoty, a která je pro něj matoucí.²³²

Haškovy *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války* jsou zaměřeny proti „*mravním konvencím a iluzivnímu patosu, který zakrýval společenské rozpory, jež vyhrotily ve světové válce*“.²³³ Celé toto dílo je znakem určitého systému, ve kterém dochází k soustavné a vzájemné mystifikaci, čehož je Švejk jakožto osoba velmi proměnlivá, nestálá a neuchopitelná jasným důkazem. Lidé se vydávají za něco, čím nejsou.

Hašek Kosíka bezpochyby inspiroval k úvahám o kontrastech chaotické doby a každodennosti běžného člověka. Na rozdíl od Kosíka se Hašek ubírá spíše satirickým směrem, využívá groteskní situace a ironické zesměšnění. „*Epický klid Švejkova vyprávění je obranou proti děsivému chaosu světa a moderní civilizace, jež překonává hranice intelektuální kritiky a skepse*“.²³⁴

²³¹ Kosík, Karel. Hašek a Kafka neboli groteskní svět. In: *Století Markéty Samsové*. Praha: Český spisovatel, 1995. s. 124.

²³² Kosík, Karel. Hašek a Kafka neboli groteskní svět. In: *Století Markéty Samsové*. Praha: Český spisovatel, 1995. s. 125.

²³³ Forst, V. a kol. *Lexikon české literatury 2*. Praha: Academia, 1993. s. 87.

²³⁴ Forst, V. a kol. *Lexikon české literatury 2*. Praha: Academia, 1993. s. 87-88.

V Kosíkových dílech tato nadsázka, podpořená humorem a satirou chybí. Společným odkazem jejich díla je ovšem nespokojenost se současnými poměry, společenskou situací a negace doby. Tato hluboká a nesentimentální negace, která je reálná a konkrétní pro každého z nich, je hlavním pojítkem tvorby Jaroslava Haška a Karla Kosíka. Společná je jim také osobní zkušenost války, i když u každého z nich z jiného úhlu pohledu. Hašek se skutečně účastnil bojů během 1. světové války, kde na ruské frontě přeběhl a vstoupil do legií, z kterých pak odešel a přidal se k Rudé armádě, kde byl redaktorem vojenských novin.²³⁵

Jak jsem již v životopisné části zmínila, Kosík byl během 2. světové války vězněn, což jej bezpochyby také významně v jeho filozofických úvahách ovlivnilo.

Nejen Kosíkovy úvahy nad tímto fascinujícím válečným románem stojí za povšimnutí. I Václav Bělohradský vidí v Haškových *Osudech dobrého vojáka Švejka* epochální román, jehož autor rozpoznal nejnebezpečnější dědictví válečné doby.²³⁶ Bělohradský o Haškovi tvrdí, že do svého Švejka vlepuje slovní uniformy, „jejichž vnitřní nesmyslnost se zjevuje ve Švejkově snaze vzít je vážně“.²³⁷

Bělohradský je toho názoru, že ve Švejkovi je přítomný protidějinný duch. Švejk je nositelem zkušenosti o pravdě, která vzdoruje metodickým zařazením a dějinné interpretaci a jeho příběhy jsou opakem dějinné nutnosti: Švejk je svědkem nedějinnosti života.²³⁸

²³⁵ Chaloupka, O. *Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti*. Brno, 2005. s. 260-261.

²³⁶ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 68.

²³⁷ Bělohradský, Václav. *Mittleuropa: rakouská říše jako metafora*. In: *Přirozený svět jako politický problém /Eseje o člověku pozdní doby/*. Praha: Československý spisovatel, 1991. s. 52.

²³⁸ Bělohradský, Václav. *Mittleuropa: rakouská říše jako metafora*. In: *Přirozený svět jako politický problém /Eseje o člověku pozdní doby/*. Praha: Československý spisovatel, 1991. s. 55.

5.4 O Kafkovi a Haškovi

V kapitole nazvané *Hašek a Kafka neboli groteskní svět* Karel Kosík upozorňuje na nahodilý, ale přesto zajímavý fakt, oba tito významní autoři se narodili ve stejném roce a ve stejném městě, tudíž období i prostředí, z kterého vycházejí, je totožné. Zamýšlí se ovšem také nad tím, zda je vůbec možné srovnávat Haškovo a Kafkovo dílo. Nicméně k určitým úvahám, pomocí kterých chce jejich odkaz předat dále, dochází.

K těmto okolnostem místa a času narození obou spisovatelů se ovšem staví i obráceně. Jak je možné, že jsou Hašek a Kafka natolik odlišní? Oba Prahu, která je v jejich díle určitým způsobem zobrazena, proslavili. Právě toto prostředí vede k zajímavé úvaze o tom, co by se stalo, kdyby se setkali Švejk, který jde v doprovodu dvou vojáků, kteří jej vedou z vězení a prochází přitom Prahou z hradčanského vězení, přes Nerudovu ulici na Malou Stranu a přes Karlův most do Karlína, a jiná trojice z Kafkova Procesu, prokurista Josef K., kterého vedou dva strážci opačným směrem, po Karlově mostu nahoru na Strahov. *„Obě trojice jdou stejnými místy, ale nemohou se potkat. Švejk byl propuštěn z věznice – jak je zvykem – ráno a vykonal zmíněnou cestu se svými průvodci dopoledne, kdežto Josefa K. vedli dva muži s cylindry na hlavách večer ,v měsíčním svitu‘.“*²³⁹

Kosík toto dále rozvíjí a uvažuje nad tím, jak by situace vypadala, kdyby se tyto dvě trojice skutečně setkaly. *„Pro Josefa K. je Haškova trojice příliš komická a pouze komická, bez hlubšího nenadálého významu, jehož odhalením se otvírá svět grotesky, a podobně Josefu Švejkovi připadá Kafkova trojice jako komické zjevení, v němž se zastírá*

²³⁹ Kosík, Karel. *Hašek a Kafka neboli groteskní svět*. In: *Století Markéty Samsové*. Praha: Český spisovatel, 1995. s. 121.

*skutečný, groteskně tragický osud Josefa K. Oba vidí vnějškost toho druhého, a proto jsou lhostejní.*²⁴⁰

Haškovu genialitu Kosík spatřuje v tom, že představuje člověka prostřednictvím extrémů a kontrastů, například mezi blbem a chytrákem, mezi cynikem a šlechetným, citlivým člověkem, mezi loajálním občanem a rebelantem.²⁴¹

V díle Haška i Kafky vidí Kosík jistou tajemnost a netriviálnost, a proto musí být interpretována moderními vědeckými prostředky. Tito pražští autoři podali v první polovině dvacátého století dvě vize moderního světa, popsali dva lidské typy, které jsou si na první pohled vzdálené a protichůdné, ale ve skutečnosti se doplňují. Kafka zobrazil každodenní lidský svět a ukázal, že moderní člověk musí prožít a poznat základní podoby odcizení, aby mohl být člověkem. Hašek ukázal, že člověk je neredukovatelný na věc a vztahy.²⁴² Haškově i Kafkově dílu je společný zejména projev životní absurdity, který Karel Kosík také často připomíná.

Bělohradský hovoří o tom, že Kafka a Hašek nemohli svým dílům dát završenou formu, „*protože by je tím uvrhli zpět do uniform, umělých jazyků, dějinnosti, o jejichž rozpadu vyprávějí*“.²⁴³ Také v knize *Mezi světy & Mezisvěty* z roku 1997 se opět k těmto autorům obrací, a to v souvislosti s tím, že Evropa se dnes ocitla na okraji a klade si následující zajímavé otázky. „*Proč myslíte, že střední Evropa byla počátkem století kulturně tak silná? Proč zde vznikla všechna ta velká díla Brochova,*

²⁴⁰ Kosík, Karel. Hašek a Kafka neboli groteskní svět. In: *Století Markéty Samsové*. Praha: Český spisovatel, 1995. s. 121.

²⁴¹ Kosík, Karel. Hašek a Kafka neboli groteskní svět. In: *Století Markéty Samsové*. Praha: Český spisovatel, 1995. s. 129.

²⁴² Kosík, Karel. Hašek a Kafka neboli groteskní svět. In: *Století Markéty Samsové*. Praha: Český spisovatel, 1995. s. 130-131.

²⁴³ Bělohradský, Václav. *Mittleeuropa: rakouská říše jako metafora*. In: *Přirozený svět jako politický problém /Eseje o člověku pozdní doby/*. Praha: Československý spisovatel, 1991. s. 59.

Wittgensteinova, Kafkova, Haškova? Protože byla periférií Evropy. Jsou to díla vzniklá ze svobody, kterou nabízí jen periférie imperia.²⁴⁴

²⁴⁴ Bělohradský, Václav. *Mezi světy & mezisvěty*. Praha: Votobia, 1997. s. 43.

6 SHRnutí

Diplomová práce s názvem *Co je Evropa? Reflexe současnosti v díle Václava Bělohradského a Karla Kosíka* přináší přehled názorů a postojů těchto dvou filozofů k událostem, které přineslo 20. století. Zejména mne zajímaly názory historicko–politické, ekonomické a kulturní. Pro Kosíka i Bělohradského je právě vymezení historických momentů východiskem úvah o člověku a společnosti. Jádrem zkoumání byla komparace dvou významných osobností, které spojuje nejen podobné tematické zaměření, ale také skutečnost, že oba autoři vychází z díla a myšlenek jednoho z nejvýznamnějších evropských fenomenologů Jana Patočky a často k jeho dílu odkazují, na což ve své práci několikrát poukazují.

Karel Kosík i Václav Bělohradský patří mezi evropské vzdělance, v jejichž díle se zřetelně odráží vývoj a zásadní problémy československé a české společnosti. Intelektuální rozptyl obou myslitelů je velmi široký. Zaměřují se na témata politická, hospodářská, historická i kulturní, příčiny evropských krizí a vzájemné souvislosti plynoucí z diagnózy doby, o kterou se oba filozofové pokoušejí.

U obou autorů je typický kritický pohled na soudobou společnost, která hledá východiska z problémů plynoucích ze směřování západní civilizace. Je potřeba hledat nové alternativy, které napomohou odvrátit hrozbu globální katastrofy. Jejich záměrem je upozorňovat na problémy moderní doby a prostřednictvím kritického myšlení dospět k pozitivnějšímu duchovnímu vývoji Evropy.

Nutno podotknout, že i přes mnoho společných témat jsou východiska obou filozofů v řadě věcí rozdílná. Především v případě Václava Bělohradského nemohu opomenout zkušenost emigrace, jež byla významným milníkem v osobním i profesním životě. Zřejmě i vzhledem k dvacetiletému věkovému rozdílu obou filozofů jsou jejich pohledy v určitých záležitostech odlišné, často ale nachází společnou řeč a vzájemný respekt.

Karel Kosík se intelektuálně prosadil již v šedesátých letech, kdy jeho knihy *Česká radikální demokracie* (1958) a *Dialektika konkrétního* (1963) byly významným literárním přínosem. Od sedmdesátých let, kdy byl roku 1970 Kosík vyloučen z KSČ a stal se nezaměstnaným, vycházely jeho publikace pouze v zahraničí. Ovšem od devadesátých let, kdy se vrací přednášet na univerzitu a později do Filosofického ústavu, je opět literárně činný také v Čechách. V této době vychází knihy *Století Markéty Samsové* (1993), *Jinoch a smrt* (1995), *Předpotopní úvahy* (1997) a *Poslední eseje* (2005). Tyto sociálně-kritické texty jsou nezastupitelným příspěvkem k české kritické sociální filozofii.

Od šedesátých let Kosík také přispíval do Literárních novin a Plamene a od konce devadesátých let do literární přílohy Práva, Salonu.²⁴⁵

Václav Bělohradský, který žil od sedmdesátých let v Itálii, vydává svá nejvýznamnější díla zhruba od let osmdesátých. Roku 1982 vydává knihu *Krize eschatologie neosobnosti*, následují *Myslet zeleň světa* (1985), *Přirozený svět jako politický problém* (1991), *Kapitalismus a občanské ctnosti* (1992), *Mezi světy a mezisvěty* (1997), *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti* (1999) a zatím poslední knihu *Společnost nevolnosti* vydanou roku 2007. Bělohradský byl ovšem literárně činný i v době emigrace, kdy spolupracoval s českými exilovými časopisy, nakladatelstvími i českým disentem.²⁴⁶ Dodnes je velmi činným filozofem a sociologem, a to nejen jako profesor na univerzitě v Terstu a zároveň na Fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze, ale také svými příspěvky v časopisech a dalších médiích.

Kosíkovo filozofické myšlení mělo přímý vztah k politickému vývoji Československa zhruba od padesátých let do konce 20. století.

²⁴⁵ Kosík Karel. In: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Elektronický dokument, naposled edit. 2013-03-08 [cit. 2013-03-17], dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Kos%C3%ADK.

²⁴⁶ Bělohradský Václav. In: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Elektronický dokument, naposled edit. 2013-03-09 [cit. 2013-04-03], dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_B%C4%9Blohradsk%C3%BD.

Po 2. světové válce se levicově orientovaní lidé Kosíkovy generace nadchli pro komunistickou ideologii. Karel Hrubý hovoří v této souvislosti o Kosíkově „zmaření myslitelského talentu“, což vysvětluje tím, že se Karel Kosík pokoušel zlepšit teorii a praxi ideologie, která již byla odsouzena k zániku.²⁴⁷

V Kosíkových knihách je patrné, že čím byl autor starší, tím více nahlížel na realitu negativněji, zatrpkleji a je zde patrná jistá beznaděj. Své kritické uvažování o soudobé společnosti rozvíjel a stále více inklinoval k politické filozofii. Především jej zajímalo postavení jedince v soudobé společnosti, ale také řeší otázku společenské struktury.²⁴⁸ Kosík za východisko každé filozofie považuje bytí člověka ve světě, vztah člověka a kosmu.²⁴⁹

Mezi klíčová témata v Kosíkově díle patří například pojem konkrétní realita, kterou chápe jako nedokončenou, stále se vyvíjející skutečnost, která přispívá k formování společnosti jako celku. Dalším neméně významným tématem je u Kosíka problematika každodennosti. Konkrétně se zajímal o životní podmínky lidí a rozvoj osobnosti. Konstatuje, že na jedné straně se lidé soustředí na zajišťování běžných prostředků k životu, na druhé straně je velmi podstatné rozvíjet svou osobnost.

Dalším neustále se opakujícím tématem byla pro Kosíka krize moderní civilizace a krize moderní doby. Krizí moderní doby má na mysli agonii, která spočívá v tom, že k vládnoucímu paradigmatu, které je realizováno nejen v Evropě, ale také v Japonsku, Severní Americe, chybí osvobozující alternativa.²⁵⁰ Hrozba moderní doby je podle něj v sebe-

²⁴⁷ Hrubý Karel. Politická jara Karla Kosíka. In: *Listy 4/2006* [online]. Elektronický dokument, Copyright © 2003 - 2011 [cit. 2013-03-28], dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=064&clanek=040605>.

²⁴⁸ Stark, Stanislav. *Vybrané osobnosti českého filosofického myšlení*. Plzeň: ZČU; Praha: Epoque, 2011. s. 99.

²⁴⁹ Kosík, Karel. *Dialektika konkrétního*. Praha: Academia, 1966. s. 150.

²⁵⁰ Kosík, Karel. Všechna moc vychází z imaginace. In: *Předpotopní úvahy*. Praha: Torst, 1997. s. 28.

zničení.²⁵¹ Kosík za největší hrozbu současnosti považuje fatalismus, který se objevuje ve dvou přestrojeních: jako „vzkříšený biologismus (neodarwinismus)“ a „nová spiritualita“, která odmítá západní technicismus, scientismus a materialismus.²⁵²

V obecnější rovině mohu konstatovat, že dalšími zásadními Kosíkovými tématy byla filozofie českých dějin, historie české kultury a politického myšlení. V jejich rozkrývání vidí smysl a možnosti poučení se z chyb minulých.

Pro Václava Bělohradského znamená filozofické uvažování sledování našeho jednání prostřednictvím otázek, na které svým jednáním odpovídáme, tyto filozofické úvahy jsou přitom součástí našeho kulturního povědomí.²⁵³

Bělohradský připomíná, že přišel čas na změnu. Společnost je nutné přebudovat na principech rozumu, pokroku a vědy.²⁵⁴ O Evropě dále Václav Bělohradský píše, že „*přestala existovat jako celek v tom okamžiku, kdy jsme hranice mezi vojenskými bloky nadřadili tisíciletým závazkům, plynoucím ze společné tradice. V okamžiku, kdy se Evropa roztrhla ve dvě, přestali být Evropany všichni, chci říci všichni obyvatelé obou jejích přetržených částí. Všichni se vracíme do Evropy, učíme se zase být Evropany, na Východě i na Západě. Jen těžko si zvykáme na to, že Evropa je opět jedna a že musí být odpovědna za svou jednotu politicky i vojensky*“.²⁵⁵ Václav Bělohradský nepovažuje pojmy jako Česká republika, euro, EU, demokracie, ekonomický růst, kriminalita, trh či rozpočtový deficit za evidentní fakta. Jedná se podle něj o abstraktní schémata, jež jsou zkonstruována na základě abstraktních kritérií

²⁵¹ Kosík, Karel. O nestoudnosti a pokoře. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 44.

²⁵² Kosík, Karel. Setkání s Třicetiletou válkou. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 155.

²⁵³ Bělohradský, Václav. Konflikt jako to, co nás spojuje... In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 96.

²⁵⁴ Bartoš, Michal, ed. *Krajinou pochybností. Sborník úvah z Ekologických dnů Olomouc v letech 2005 a 2006*. Nymburk: O. P. S., 2007. s. 81.

²⁵⁵ Bělohradský, Václav. *Mezi světy & Mezišvěty*. Praha: Votobia, 1997. s. 162.

a v „kontextu určitého epistemického společenství a politických zájmů“.²⁵⁶ Přiklání se také k tomu, že „západ interpretuje svou vlastní identitu ‚univerzalisticky‘: kdo je nepřitelem Západu, nebojuje za své jiné ‚lidské‘ hodnoty, ale za ‚cíle nelidské a extremistické‘“.²⁵⁷

Karel Kosík i Václav Bělohradský jsou bezesporu významnými filozofy evropského myšlení 20. století, kteří ovlivnili další vývoj uvažování o společnosti. Jejich myšlenky zasáhly oblast sociální, kulturní, politickou i historickou. Tyto sféry lidského života vzájemně propojují a neustále je ve svých dílech rozvíjejí. Jejich tvorba je naplněna tématy zasahujícími řadu oblastí lidství, problematikou každodennosti a všestrannými filozofickými úvahami.

Oba autoři často připomínají krizi, krizi našeho věku, krizi společnosti. Bělohradský ovšem zdůrazňuje, že tuto krizi lze vnímat i jako intelektuální výzvu, je potřeba najít nástroje, které nám pomohou ji přinejmenším zmírnit. Dnes frustrující společnost má tendenci regulovat problémy pouze na částečné řešení. Bělohradský zastává názor, že kritika a krize jsou dvě klíčová slova Evropy. Právě tyto výrazy poukazují na fakta, která jsou podstatná a univerzálně platná. Evropská civilizace, v níž vládne kritické vědomí, je neustále strhávána do krize, jež se promítá v životě jednotlivců. Kritického ducha v lidech pěstují výchova, veřejný život a kultura vůbec, což je jejich smysl.²⁵⁸

Kosík i Bělohradský analyzují řadu formulí, prostřednictvím kterých evropskou společnost vnímají. Například společnost nevolnosti, společnost pozdní doby, společnost ekonomického růstu, konzumní společnost, vzdělanostní společnost či v neposlední řadě společnost komunikační hojnosti, pro kterou je charakteristický nadbytek informací,

²⁵⁶ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 61.

²⁵⁷ Bělohradský, Václav. Antinomie globalizace vzdělanostní společnost 2000. In: Bělohradský, V., Gogola, J., Keller, J., Petříček, M., Přibáň, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. Praha: G plus G, 1999. s. 63.

²⁵⁸ Bělohradský, Václav. Intelektuál v postkritické době. In: *Kapitalismus a občanské ctnosti*. Praha: Československý spisovatel, 1992. s. 99.

sdělení a dat.²⁵⁹ Každá z těchto charakteristik postihuje jiný rys současné Evropy.

Dalším charakterovým znakem dnešní doby je pro Bělohradského stále větší produktivita, která vede k destrukci historických světů.²⁶⁰ Kritické vnímání současnosti se projevuje u Bělohradského například když uvádí, že „*po roce 1989 přišel krátký čas naděje, že tah k válce, vepsaný do technologického a ekonomického růstu, by mohl být přemožen. Mýlili jsme se ale*“.²⁶¹ S tím také souvisí, že Bělohradský nazývá 20. století stoletím extrémů.²⁶²

Václav Bělohradský píše o Kosíkovi jako o jednom z reformátorů komunismu, jehož zájmem bylo vyřešit otázku, „*jak překonat redukci člověka na článek systému*“.²⁶³ Na tuto myšlenku Bělohradský navazuje a dále ho zajímá, zda tato otázka neplatí také obecněji. Například lze ustavit stát, který ochrání člověka před redukcí na článek v systému? Dochází k závěru, že marxismus si otázky tohoto typu nekladl, a proto se stal „*jedním z nejobludnějších systémů západních dějin*“.²⁶⁴ Bělohradský reaguje také na Kosíkovy myšlenky týkající se svědomí a rozumu, které dle Kosíka tvoří jednotu, bez které by rozum nemohl být tím, čím je. Václav Bělohradský tuto myšlenku dále rozvíjí a píše, že svědomí je základem rozumu, ale protože přichází zvnějšku systému, má jej jen ten, kdo má svědomí.²⁶⁵

²⁵⁹ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 45.

²⁶⁰ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 86.

²⁶¹ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 76.

²⁶² Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 120.

²⁶³ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 158.

²⁶⁴ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 158.

²⁶⁵ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 234.

Bělohradský i Kosík mají společný zájem o interkulturní aspekty, vlivy politické, kulturní, společenské i historické, což lze vyčíst napříč celou jejich tvorbou. Oba spojuje fakt, že ve svých dílech nahlíží na tyto skutečnosti prostřednictvím literárních postav, jejich charakteru a psychologie, na což jsem konkrétně poukázala v 5. kapitole. Zajímaly mne rysy a interpretace uměleckých motivů, prostřednictvím kterých upozorňují na krizi moderního věku. V esejích se pokoušejí charakterizovat největší postavy evropských literárních děl a ozřejmovat na nich příznačné, ale neuvědomované rysy doby. Absurdnost moderní doby charakterizují Kafkovou fraškovitostí, Haškovým švejkovstvím, ale i poukázáním na tvorbu řady dalších autorů, například Karla Čapka, Boženy Němcové nebo v neposlední řadě pábitelství Bohumila Hrabala. Právě užívání těchto literárních motivů dává jejich výrokům, prostřednictvím kterých 20. století charakterizují, ještě větší váhu.

Filozofický odkaz Karla Kosíka je protkán obraznými symbolickými literárními obrazy, jejichž pomocí poukazuje na vlastnosti či události, které nás ovlivňují a jsou naší každodenností. Takovým symbolem doby je například Kafkova *Proměna*, jejíž klíčovou postavou je moderní anti-Antigona Markéta Samsová.

Jak bylo zmíněno, pro Karla Kosíka je přitom typické kritické myšlení, jak sám uvádí, kritika není zavržení ani odsouzení ani pranýřování, jedná se o objevení a posouzení skrytých předpokladů, na nichž oficiální doktrína spočívá a z nichž vyrůstá.²⁶⁶ „*Kritika začíná otázkou.*“²⁶⁷

Kosík chce pomocí literárních motivů, jež je možné sledovat v rámci jeho filozofických úvah a zamyšlení, varovat. Ve své tvorbě se zabývá duchovními a společenskými problémy zejména 20. století. Velice

²⁶⁶ Kosík, Karel. Chodit pánům předsedům pro pivo. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 20-21.

²⁶⁷ Kosík, Karel. Chodit pánům předsedům pro pivo. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 21.

rád přitom však současně promýšlí nadčasové pojmy typu oběť, hrdinství, polis...

Nutno podotknout, že u literárních textů je závažné nejen sdělení, ale také, pro koho jsou psány. Filozof Václav Bělohradský je toho názoru, že *„napětí mezi poznávací funkcí literárních textů a jejich funkcí estetickou, mezi tím, o čem texty jsou, a tím, jak, kým a pro koho jsou udělány, je v každé době klíčem k jejich interpretaci. Literární texty musejí být o něčem a pro někoho, aby byly srozumitelné, nemohou být zaměřeny jen na sdělení samo. Čtení je vždy historicky situováno, čtenáři chtějí číst texty ‚aktuální‘, které jsou o něčem v jejich světě“*.²⁶⁸

Václav Bělohradský se příležitostně vyjadřuje ke shodným látkám jako Karel Kosík, například Hašek, Kafka nebo všeobecně téma středoevropské moderní literatury. Blízká je jim ovšem celá řada dalších společných motivů.

Oba filozofové se znali a vzájemně se o své tvorbě vyjadřovali. Například je zajímavý názor Václava Bělohradského, s kterým se mohu ztotožnit. O práci Karla Kosíka říká: *„Jeho apokalyptický tón mi je cizí, ale neslyšet jeho hlas by nás všechny ochudilo.“*²⁶⁹

Karel Kosík píše o Václavu Bělohradském jako o známém, přemýšlivém a odvážném filozofovi, který svými postoji dokazuje, že stále existují lidé, kteří nepodléhají oficiální ideologii a *„zpochybňují mínění, že servilnost je dědičnou chorobou celé české politiky“*.²⁷⁰

²⁶⁸ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 54.

²⁶⁹ Bělohradský, Václav. *Společnost nevolnosti*. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. s. 366.

²⁷⁰ Kosík, Karel. Sedmero zrcadel. In: *Poslední eseje*. Praha: Filosofia, 2004. s. 11-12.

7 ZÁVĚR

Jak bylo uvedeno v úvodu této diplomové práce, dvacáté století přineslo Evropě velké množství významných historických událostí. Stejně jako události, objevoval se v jeho průběhu také ohromný počet vynikajících myslitelů a vědců. Záměrem této práce bylo představit filozofický odkaz dvou významných myslitelů. Na jedné straně Karla Kosíka, jehož myšlení významně reflektuje problematiku 20. století, a Václava Bělohradského, který svými úvahami přispívá do myšlení o naší kultuře, o Evropě, o západní civilizaci dodnes.

Jedná se o autory, kteří mají neuvěřitelně široký okruh myšlenkového záběru. Zajímají se o společenské a kulturní problémy současné Evropy, přičemž na ně nahlíží například optikou literárních postav, prostřednictvím kterých se pokouší je osvětlit.

V jednotlivých částech jsem se pokusila naznačit hlavní myšlenkové linie, vytyčit jejich nejdůležitější teze a nosné motivy. V úvodní části jsem velmi zevrubně popsala jejich životní pouť a uvedla nejvýznamnější knihy. Životopisná část, jež je věnována Václavu Bělohradskému, je vzhledem k dostupné literatuře porovnatelně delší a podrobnější. Kosíkův život jsem vzhledem k dostupným zdrojům popsala stručněji.

Každá další kapitola byla zaměřena na konkrétní okruh týkající se současné Evropy a jeho podrobnější rozbor. Cílem nebylo Bělohradského a Kosíkovo myšlení detailně interpretovat, ale spíše ukázat v základních rysech nejdůležitější témata, která se v jejich dílech vyskytují anebo i opakují a lze u nich provést komparaci myšlenkových postojů obou filozofů.

Závěrečná část posloužila jako shrnutí, kde jsem se snažila zaznamenat společné, případně rozdílné myšlenky obou filozofů a charakteristické rysy jejich tvorby.

Ve své práci jsem se pokusila o rozbor myšlenek a názorů těchto významných evropských filozofů, zejména jejich úvah o tématech historických, politických, ekonomických a kulturních. 5. kapitola je dále zaměřena na reflexi soudobé společnosti prostřednictvím literárních postav v díle obou autorů.

Přitažlivost Kosíkových i Bělohradského knih spatřuji především v rozmanitosti myšlenek, jež jsou stále aktuální a platné. Přestože jsou jejich texty poutavé, nemohu ovšem opomenout, že oba autoři píší poměrně složitě a často své myšlenky formulují nejednoznačně. Používají esejistický nebo aforistický styl a přechází z úvahy do úvahy.

Kladem a významnou součástí jejich díla je promýšlení významu dějinných událostí, reflexe současnosti a vize do budoucna, pro kterou bezesporu zůstanou neodmyslitelnou součástí evropského filozofického uvažování 20. a 21. století.

8 SEZNAM LITERATURY

8.1 Primární literatura

BĚLOHRADSKÝ, V., GOGOLA, J., KELLER, J., PETŘÍČEK, M., PŘIBÁŇ, J. *Eseje o nedávné minulosti a blízké budoucnosti*. 1. vydání. Praha: G plus G, 1999. 163 s. ISBN 80-86103-28-5.

BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Kapitalismus a občanské ctnosti*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1992. 143 s. ISBN 80-202-0368-0.

BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Mezi světy & mezisvěty*. 1. vydání. Praha: Votobia, 1997. 194 s. ISBN 80-7220-004-6.

BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Myslet zeleň světa: rozhovor s Karlem Hvizďalou*. 3. vydání. Praha: Mladá fronta, 1991. 112 s. ISBN 80-204-0239-X.

BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Přirozený svět jako politický problém /Eseje o člověku pozdní doby/*. 1. vydání. Praha: Československý spisovatel, 1991. 232 s. ISBN 80-202-0279-X.

BĚLOHRADSKÝ, Václav. *Společnost nevolnosti: eseje z pozdější doby*. 2. vydání. Praha: Sociologické nakladatelství Slon, 2009. 370 s. ISBN 978-80-7419-007-0.

KOSÍK, Karel. *Dialektika konkrétního*. 3. vydání. Praha: Academia, 1966. 192 s.

KOSÍK, Karel. *Jinoch a smrt*. 1. vydání. Praha: Hynek, 1995. 58 s. ISBN 80-85906-14-7.

KOSÍK, Karel. *Poslední eseje*. 1. vydání. Praha: Filosofia, 2004. 192 s. ISBN 80-7007-206-7.

KOSÍK, Karel. *Předpotopní úvahy*. 1. vydání. Praha: Torst, 1997. 257 s. ISBN 80-7215-036-7.

KOSÍK, Karel. *Století Markéty Samsové*. 2. vydání. Praha: Český spisovatel, 1995. 208 s. ISBN 80-202-0554-3.

8.2 Sekundární literatura

ARENDET, H. *Původ totalitarismu I-III*. 1. vydání. Praha: Oikoymenh, 1996. 679 s. ISBN 80-86005-13-5.

BARTOŠ, Michal, ed. *Krajinou pochybností. Sborník úvah z Ekologických dnů Olomouc v letech 2005 a 2006*. 1. vydání. Nymburk: O. P. S., 2007. 308 s. ISBN 978-80-903773-4-9.

FORST, V. a kol. *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 2. díl, 1. svazek*. 1. vydání. Praha: Academia, 1993. 589 s. ISBN 80-200-0468-8, ISBN 80-200-0345-2.

HRUBEC, M., ZUMR, J., PAUZA, M. a kol. *Myslitel Karel Kosík*. 1. vydání. Praha: Filosofia, 2011. 332 s. ISBN 978-80-7007-354-4.

CHALOUPKA, O. *Příruční slovník české literatury od počátků do současnosti: významní autoři a jejich tvorba, díla neznámých tvůrců staré literatury, nejčastější literární termíny, hlavní literární skupiny a směry, historická období*. 1. vydání. Brno, 2005. 1116 s. ISBN 80-86785-03-3.

KOSATÍK, P. *Česká inteligence*. 1. vydání. Praha: Mladá fronta, 2011. 382 s. ISBN 978-80-204-2373-3.

PATOČKA, Jan. *Evropa a doba proevropská*. Praha: Lidové noviny, 1992. 115 s. ISBN 80-7106-017-8.

PATOČKA, Jan. *Kacířské eseje o filozofii dějin*. 3. opravené vydání. Praha: Oikoymenh, 2007. 136 s. ISBN 978-80-7298-275-2.

PEHE, Jiří (ed.). *Krise, nebo konec kapitalismu?* 1. vydání. Praha: Prostor, 2012. 296 s. ISBN 978-80-7260-267-4.

POLÁŠKOVÁ, T., *Literatura – přehled středoškolského učiva*. 1. vydání. Třebíč, 2005. 207 s. ISBN 80-902571-4-3.

PTÁČEK, M. *Definice a vysvětlivky*. 1. vydání. Praha: Albatros, 2005, 230 s. ISBN 80-00-01467-X.

STARK, Stanislav. *Vybrané osobnosti českého filosofického myšlení*. 1. vydání. Plzeň: ZČU; Praha: Epoque, 2011, 120 s. ISBN 978-80-261-0043-0, ISBN 978-80-7425-128-3.

ŠNEBERGEROVÁ, Irena, TOMEK, Václav, ZUMR, Josef. *Rozjímání vpřed i vzad. Karlu Kosíkovi k pětasedmdesátinám*. 1. vydání. Praha – Zbraslav: ÚJI, 2001. 320 s. ISBN 80-7007-155-9.

TOMEŠ, J. a kol. *Český biografický slovník XX. století, I. díl A-J*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1999. 634 s. ISBN 80-7185-245-7.

TOMEŠ, J. a kol. *Český biografický slovník XX. století, II. díl K-P*. Praha; Litomyšl: Paseka, 1999. 649 s. ISBN 80-7185-246-5.

8.3 Internetové zdroje

Artis Bohemiae Amicis. In: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Elektronický dokument, naposled edit. 2013-02-13 [cit. 2013-03-17], dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Artis_Bohemiae_Amicis.

Bělohradský Václav. In: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Elektronický dokument, naposled edit. 2013-03-09 [cit. 2013-04-03], dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/V%C3%A1clav_B%C4%9Blohradsk%C3%BD.

Grebeníčková Růžena. In: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Elektronický dokument, naposled edit. 2013-03-01 [cit. 2013-04-01], dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/R%C5%AF%C5%BEena_Greben%C3%AD%C4%8Dkov%C3%A1#Rodina.

Hrubý Karel. Politická jara Karla Kosíka. In: *Listy 4/2006* [online]. Elektronický dokument, Copyright © 2003 - 2011 [cit. 2013-03-28], dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=064&clanek=040605>.

Kosík Karel. In: *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. Elektronický dokument, naposled edit. 2013-03-08 [cit. 2013-03-17], dostupné z: http://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Kos%C3%ADk.

Wagnerová Alena. Ještě o Karlu Kosíkovi. In: *Listy 5/2006* [online]. Elektronický dokument, Copyright © 2003 - 2011 [cit. 2013-03-28], dostupné z: <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=065&clanek=050603>.

9 RESUMÉ

The goal of my thesis, with the title “What is Europe? Reflection of the present in the writing of Vaclav Belohradsky and Karel Kosik”, is to present a way of thinking of mentioned philosophers. The thesis is focused on the main topics of those two philosophers who are interested in spiritual, social and cultural issues of nowadays Europe.

One of the aims of the thesis is to find common contiguous points and on the other hand contrasts and distinction in opinions in their writings.

In the introduction of the thesis I consider wide context of life and philosophical resources of both writers. I concentrate on shaping the influence in their particular life parts.

The key part of my thesis is divided into three main topics. The first one is dedicated to historical and political topics. In this part I am reflecting present situation in Europe through chapters that are devoted to democracy, capitalism, freedom, totalitarianism and problems of war and peace. I am curious about Belohradsky and Kosik opinion on nowadays economic situation.

In the next chapter I observe philosophical view on Europe as a cultural region. This chapter deals with important life motives from contemporary human being, multiculturalism and other social and cultural topics.

The third chapter is focused on how Kosik and Belohradsky reflect in their writings European thinking through literary characters. I concentrate on literary functional types that are typical for a human being of 20th – 21st century. Both philosophers are using such characters to express their opinions on Europe.

In the concluding part there is whole summary of the thesis. There can be found comparison of Belohradsky and Kosik thinking about

present Europe. Both writers concentrate on present Europe, they focus on critical relationship with society in their writings.

The thesis summarizes a lot of interesting thoughts and opinions of those significant European thinkers. Particularly it shows their reasoning about social reality that is under constant changes and main thesis regarding present-day Europe. I was interested in cause and consequences of those changes in European thinking of 20th – 21st century.